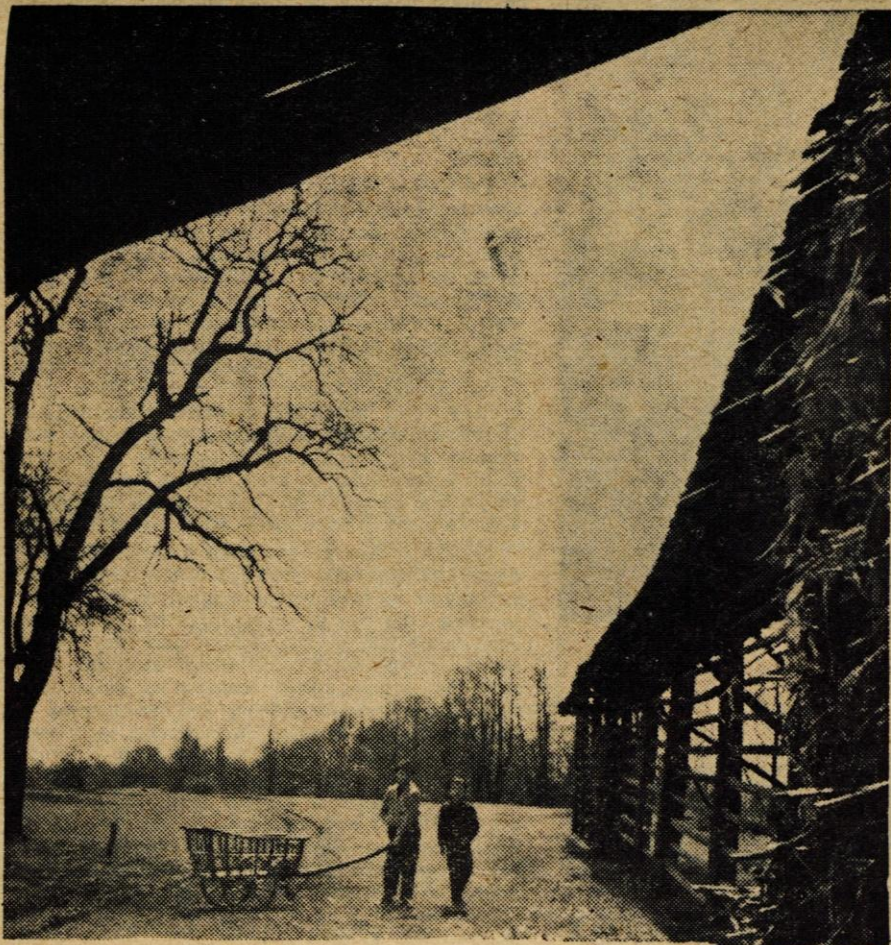
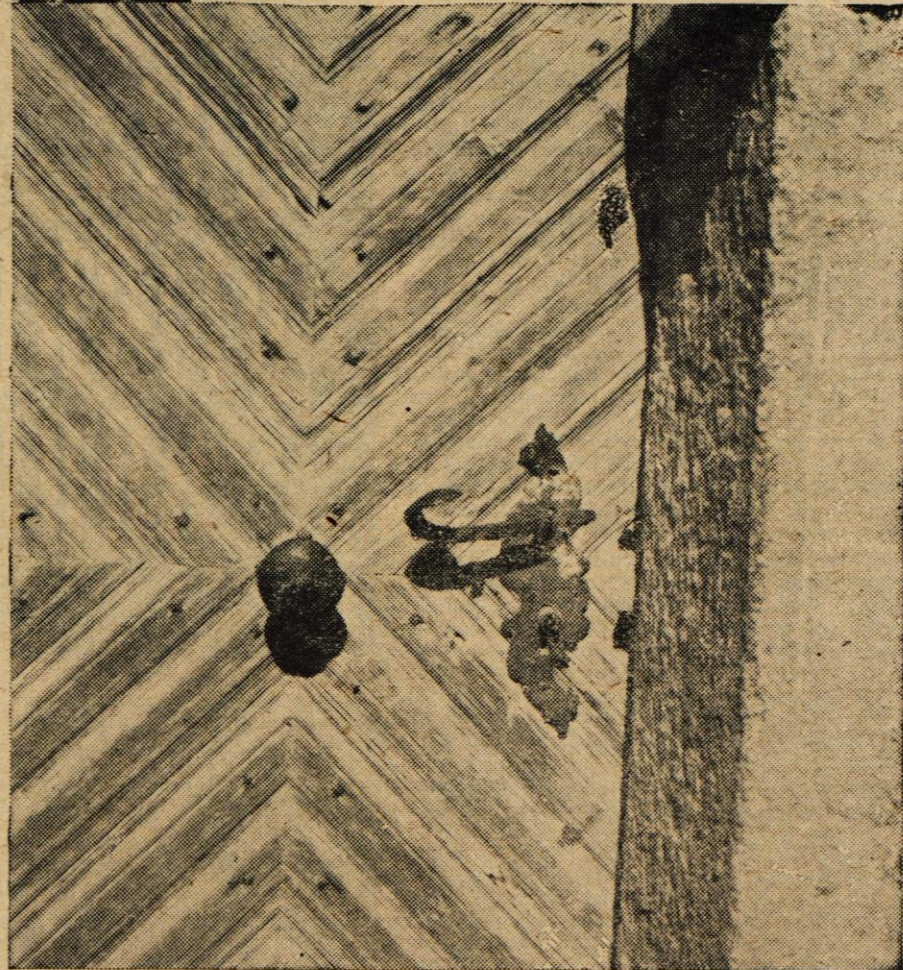

Motiv iz Vrbe (zgoraj) — Stara kljuka na kmečkih vratih (desno) — Foto Jernej Šušteršič

Velika škoda zaradi ptic

Zanimiv podatek: ptice v šobah reakcijskih motorjev so stale angleško letalsko družbo BOAC okrog milijon angleških funtov. V petih letih in pol so morali namreč zaradi tega zamenjati in popraviti 66 motorjev Avon (montirani so na Kometih) in 13 motorjev Corway (z Boeingov 707). Ptica v vstopni šobi reakcijskega motorja je lahko usodna še posebej v bližini letališča, ko se letalo dviga ali spušča. Nagel padec moči motorja, ki nastane zaradi tega, lahko povzroči katastrofo. Zato se bori vrsta družb, ne samo BOAC, da bi iztrebili ptice vsaj iz bližin letališč. V ta namen so se obrnili celo na turiste, ki naj ne bi taborili in prirejali piknikov v bližini letališč. Motiv je preprost: tam, kjer ni ostankov hrane, tudi ni ptic.

Na 2. strani
V bolivijske Ande
Na 3. strani
Afriško okence
v prazgodovino

Na 5. strani
Sekunda, ki je odločila
usodo enega ali tisoč ljudi
Na 6. strani
Nenavadne usode
kupljenih žena

Kulturni spomeniki in njihov pomen

Mednarodna organizacija UNESCO je priporočila svojim članicam, naj v času od junija do novembra letos organizirajo mesec kulturnih spomenikov. Tako je Jugoslavija določila za mesec kulturnih spomenikov čas od 15. septembra do 15. oktobra. V okviru UNESCA pa je osnovana še posebna mednarodna organizacija kulturnih spomenikov, nazvana ICOMOS.

Spomeniškemu varstvu na Gorenjskem dajemo vedno večji poudarek, saj se zavedamo, da more prav spomeniško varstvo veliko prispevati h kulturnemu in gospodarskemu dvigu naše Gorenjske.

Pri obravnavi kulturnih spomenikov si moramo biti na jasnem, kaj vse je lahko kulturni spomenik in kdo skrbi za posamezne spomenike, saj se s problematiko spomeniškega varstva ne srečamo vsak dan.

Kulturni spomeniki so predmeti in zgradbe, ki nam govorijo s svojim obstojem o kulturni, gospodarski, tehnični in politični preteklosti. Razen tega štejejo v okvir kulturnih spomenikov tudi naravne znamenitosti. Pojem kulturnih spomenikov se včasih jemlje še širše, to je ne samo stvarno in otipljivo. Kdo se še iz šole ne spo-

(Nadaljevanje na 8. strani)

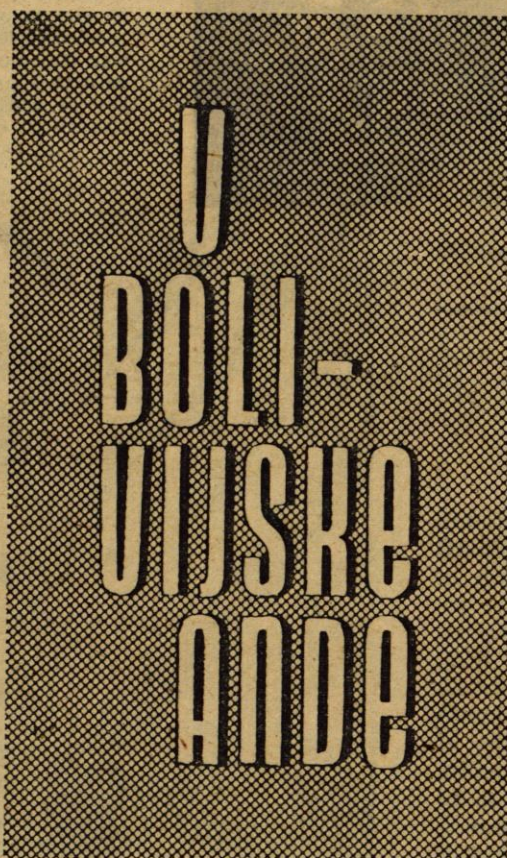
Alpamayo Pequeno (5325 m) — Foto T. Mihelič

IX. NADALJEVANJE

17. ILLAMPU (6362 m)

Po skoraj enotedenskem delno neprostovoljnem počitku v La Pazu nas 23. avgusta zjutraj ob sedmih čaka »naša« avto. Toda kakšen! Majhen, poltovorni in povrh vsega še star! Ko smo se včeraj zvečer pogodili z lastnikom za prevoz — vojska nam je odpovedala kamion in smo bili prisiljeni iskati privatnega prevoznika — smo pač imeli v mislih dober in primeren avto, saj je bilo lastniku tega nesrečnega »spačka« znano, koliko nas je in koliko imamo prtljage. Toda njega ni motila velikost avtomobila, ampak prevozna cena, saj je še sredi noči zahteval na precej majavih nogah višjo ceno. No, sedaj z velikim nezaupanjem gledamo lastnika in šoferja avtomobila, ko bašeta našo osebno prtljago v ta majhni stvor. In končno še sami z največjim optimizmom zlezemo vanj. Ko se peljemo na veleposlaništvo po ostalo opremo, kolesa kar škripljejo pod težo. Šele tu se prepričamo, da s tem avtom danes ne bomo prispeli daleč! Tako je tudi optimizma konec. Že itak smo zapravili nekaj dni in »Big Bossu« ne preostane nič drugega, kot da se poda na lov za drugim avtomobilom. In po kakšni uri se res pred veleposlaništvom ustavi tritonski tovornjak. Prevozna cena je seveda precej višja, toda zaradi kratkega časa, ki ga imamo še na razpolago, moramo danes na pot, sicer bi bil naš cilj ogrožen.

S precejšnjo zamudo, toda sedaj z dobrim tovornjakom, krenemo na pot. Cesta preko altiplana je dobra, makadamska, ravna. Z vso hitrostjo brzimo mimo dokaj gosto posejanih, iz blata grajenih in s travo kritih kmetij. Z nami je tudi študent Edo, član Cluba Andino Boliviano, ki se nam je pridružil na lastno željo. Ob jezeru Titicaca v manjšem naselju naletimo na cerkveno slavje in na svečan sprevid. Indijanski moške in žene so oblečeni v izredno pisana in živobarvna oblačila in nosijo najrazličnejše maske. Prava fotografska poslastica. Spremlja jih godba na pihala in ves sprevid se pomika v ritmu plesa proti cerkvi na vzpetini. V naslednji vasi je zbrana množica campesinosov, ki so prišli danes, na nedeljo, na trg in tu vzbujamo splošno pozornost. Kmalu zavijemo med gričevje in objame nas megla. Po hudih zavojih se spuščamo v globoko zažeto dolino proti nadaljnjemu času vidimo zopet nekaj zelenja. Med preprogami njiv raste najrazličnejše zelenje: selju Sorata (2690 m). Pokrajina je lepa in po vitki eukaliptus, močvirne agave ter tu in tam tudi palme. Dolina je izredno globoka in ozka. Dna niti ne vidimo. Popoldne prispemo v Sorato. Po krajšem postanku, katerega šofer in njegov pomočnik izrabita za kratko molitev v bližnji cerkvi, nadaljujemo pot. Kmalu nam je jasno, zakaj je bila molitev potrebna! Ozka in spolzka cesta z ostrimi zavoji, ki je na več mestih močno najedena od hudournikov, se strmo

vzpenja v breg in nam naganja strah v kosti. Izogibamo se pogleda v več tisočmetrsko globino, zavedajoč se svoje nemoči.

Noč in snežni vihar nas dohitita tik pred prelazom Chuchu. Avto obstane v snežnih zametih. S težavo na nekem ovinku obrne tovornjak. Spustimo se nižje, kjer na ravnici poiščemo prostor za tabor. Sofer in njegov spremljevalec se kljub vabilu, da prespita z nami, vračata nazaj v Sorato — Srečno pot!

Zjutraj je slabo vreme in okolico taborišča prekriva snežna odeja. Lojz, Tine in Edo se odpravijo v Ancomo, vas, do kamor naj bi nas pripeljal tovornjak, po konje, kajti drugih izgledov ni. Ves dan ni žive duše na spregled in ozka, vijugasta cesta se kmalu za taboriščem zgublja v megli. Upamo, da bo naša predhodnica uspela.

Vreme se nikakor noče izboljšati. Počasi se nas prijemlje dvom. Bomo mi enajsta ekspedicija, ki se ni uspela v zadnjih 12 letih povzpeti na Illampu? Je ta gora res začarana? Le Nemcu Pfannu in njegovim tovarišem leta 1928 ter Nemcu Ertlu leta 1952 in njegovemu soplezalcu je

po hudih naporih in nekaj neuspešnih poizkusih posrečilo, da so se povzpeli na njeno temo. Od tedaj dalje so bili vsi poskusi številnih ekspedicij zaman. Pred nekaj tedni je mešana nemško-ameriška ekspedicija odnehala 150 metrov pod vrhom! Japonci niso uspeli ne lansko leto, ne letos. Se bomo tudi mi pridružili tem nesrečnejšem?

Po kosilu, 25. avgusta, zagledamo visoko na zasneženem prelazu nekaj konj. Kmalu so pri taborišču in čez nekaj časa se jih pridruži še nekaj — skupno 12. Konji za našo opremo. Z njimi so Indijanci in 2 Indijanka, ki pomagata pri gonji. Natovarjanje gre hitro in spretno od rok. Z vrvmi iz kož in lamine volne trdno povežejo vreče na hrbte vse prej kot rejenih, toda žilavih konjičev. Sredi popoldneva se odpravimo preko prelaza Chuchu (4600 m) po petih urah hoje v temi in megli dosežemo vas Ancomo (3850 m). Eden od Indijancev nam ponudi svoj »hotel«, kjer širok pograd varujejo štiri stene iz blata in streha iz trave. Zaradi varnosti prespimo kar na tleh. Naše predhodnice ne dobimo več. Že zjutraj so odrinili naprej pod Illampu.

Naslednji dan so Indijanci s konji točno ob dogovorjenem času pred »hotelom«. Med natovarjanjem se razgovarjamo z učiteljico, ki smo jo zvečer, ko nas je sprejela, zaradi revnega videza enostavno prezrli. Zanj smo imeli priporočilno pismo od C.A.B. zaradi eventualne pomoči pri organiziranju transporta. Oblečena v skromno ponošeno obleko, pokrita z ruto in obuta v lahke čevlje in nogavice — slednji dve stvari jo ločita od indijanskih žena — vendar pa ne zakrivata njenega indijanskega porekla — nam pripoveduje o svojem delu. Že štiri leta uči v tej več kot oddaljeni vasi. Ima preko 70 učencev, razdeljenih na dva razreda, in z malimi neugnančki dela čez glavo. Mimogrede nam pokaže tudi svoje stanovanje, ki mu po svoji skromnosti in revščini ni para na Gorenjskem. Še pastirski stanovi v naših planinah so lepši, bolj opremljeni in grajeni. Kljub vsemu je s službo zadovoljna. Skromnost čez vse! Ob slovesu se pristrčno pozdravimo in povabi nas, da jo obiščemo ob povratku v Sorati, od koder je doma.

Pot nas vodi po globoki dolini in navzgor. Med počitkom nam Indijanci, ki so nadvse prijazni, ponudijo svojo skromno južino: prekuhan, neslan, posušen krompir in nekaj ovčjih kosti, na katerih so samo še sledi mesa. Bolj iz radovednosti kot iz potrebe poskusimo ponujeno. Krompir je pač glavna prehrana tukajšnjih prebivalcev; Bolivija je domovina krompirja. Več kot 10 vrst ga poznajo. Za zimski čas ga dehidrirajo, odzjemajo vodo na različne načine, z zmrazovanjem in sušenjem. Pozna več postopkov in z ozirom na to se krompir loči tudi po barvi in trdoti; vedno je trd kot kamen in šele pri kuhanju se omehča. Seveda pa je tak dehidriran krompir nepokvarljiv ter ohrani svojo vrednost. Torej dehidrirana živila nikakor niso izum moderne živilske industrije, ampak so že zdavnaj poznana primitivnim Indijancem. Kot protiuslugo ponudimo našim Indijancem konzerve, katere z največjim veseljem sprejmejo.

Po treh urah hoje prispemo do Quevas calientes — Vročih jam — kotanjasto ravnico pod severnim vrhom Illampuja. Preko ravnice se vijuga ledeniški potok in v spodnjem delu so tla močno močvirnata, vendar o toplih jamah ni ne duha ne sluha. V koncu ravnice na višini 4250 m postavimo naše III. bazno taborišče. Tine, Lojz in Edo, ki so prejšnji dan postavili šotor nekoliko višje, se nam pridružijo in skupno uredimo tabor. Že včeraj so si ogledali vso okolico in našli prehod na ledenik pod Illampujem. Tako sedaj potrebujemo le lepo vreme!

Zjutraj 27. avgusta, je okrog taborišča vse belo, kajti ponoči je močno snežilo, toda vreme je lepo. Vsi razen Lojza, ki ga žreb določi za počitek, se odpravimo na ledenik pod Illampu. S seboj vzamemo dva šotora, vso alpinistično opremo in precej hrane. Po 6 urah hoje postavimo na moreni na višini 5150 m pomožno taborišče. Tine in Edo se vrtneta v bazo na počitek. Ledenik, ki nas loči od strme, več kot tisoč metrov visoke, zaledenele severne stene Illampuja, je razdrapan in raztresen kot še nobeden doslej. Ko zvečer položimo po šotorih in se mrak spusti na taborišče, se neprestano lomi v njem in le počasi nas uspava pesem lo mečih se serakov.

(Nadaljevanje prihodnjič)

dr. IVO VALIČ

Nihče ne poskuša zanikati tega, da je danes vzhodna Afrika za raziskovalce človekovega nastanka najprivlačnejši predel v svetu. Za svoj sloves se ima zahvaliti delu enega samega moža — dr. Louisa Leakeya, ki je s svojimi znanstvenimi raziskovanji v rodni deželi — vzhodni Afriki, ki so trajala polnih štirideset let, dodal ogromno novega k že znanemu o človekovem nastanku. Njegova najvažnejša odkritja so iz Olduvai Gorge, nerodovitnega, s fosili bogatega kanjona na planoti Serengeti v severni Tanganjiki, kjer je človek živel že pred več kot milijon leti. Olduvai je dal Leakeyu tisoče okamenin: lobanjo »sorodnega človeka« *Zinjanthropusa*, ki je živel verjetno pred 1,750.000 leti, okamenele ostanke orjaškega slona, ki je že davno izumrl, ostanke pavijanov, nosorogov, nojev, prašičev in ovac.

Dr. Leakey (desni) raziskuje plast, ki skriva v sebi 1,750.000 let starega *Zinjanthropusa*

Afriško okence v prazgo- dovino

Letos 8. junija je Royal Geographical Society iz Londona, podelila dr. Louisu Leakeyu medaljo za njegova raziskovanja in odkritja v vzhodni Afriki. Pred dvema letoma pa ga je National Geographic Society iz Washingtona nagradila s Hubbardovo medaljo. Prav to pa morda nekoliko preseneča, ker je Leakey bližji predzgodovinski arheologiji, antropologiji in paleontologiji kot pa geografiji. Golih geografskih raziskav danes skoraj ni več, poudarek je le na znanstvenih raziskovanjih.

Ta znameniti mož ne more skriti svojih let. Močnejše telo in beli lasje ga le še bolj izdajajo; toda pogled in izobilje energije in moči v njem pritegne. V tem bi se lahko meril z vsakim mladim človekom.

Louis Seymour Bazett Leakey se je rodil leta 1903 v kenijskem mestu Kabete. Njegovi starši so kot člani cerkvenega misijonarskega združenja delali med Kikuyuji. Mali Louis je govoril jezik plemena Kikuyu prav tako dobro kot angleškega, le ljubil ga je bolj. Morda se je prav zato kasneje, ko se je v Cambridgeu vpisal na univerzo, odločil za njegov študij. Toda kmalu so se pojavile prve težave: nikogar ni bilo, pri katerem bi lahko opravljal izpite, tako je moral najprej nekoga naučiti ta nenavadni jezik. Kasneje je bil sprejet v pleme Kikuyu kot starešina, tjer je ostal dve leti. Vse svoje zanimanje je usredotočil na njihove običaje in posebnosti.

Leakey je pričel svojo arheološko kariero leta 1926. Takrat je bila preteklost vzhodne Afrike še popolnoma nepoznana, prav on pa bi lahko uresničil sanje vsakega arheologa: raziskati predzgodovino čisto novega področja, ki je prepolno neverjetnega bogastva in kjer ostanke pradednega človeka in kamnito orodje čakajo, da jih bo nekdo odkril. S svojimi štirimi arheološkimi ekspedicijami, od leta 1926 do 1935, je Leakey položil temelje predzgodovinskim raziskavam v vzhodni Afriki, na katerih gradi še danes.

Leta 1931 je našel prvo kamnito orodje v Olduvai Gorge, na mestu, ki mu je kasneje prineslo toliko slave. Med drugo svetovno vojno je bil spet v Afriki, to pot kot vojak v Nairobiu. Takrat mu je ostajalo malo časa, da bi zadostil svojim arheološkim nagnjenjem, kljub temu pa je vsak trenutek prostega časa izkoristil, da sta z ženo raziskovala Olorgesailie, mesto v bližini jezera Magadi, ki ga je odkrila žena. Ona je arheolog, on predvsem paleontolog; ali z drugimi besedami, ona proučuje kamne, on kosti. Skupaj pa tvorita zelo močno raziskovalno moštvo.

Leakey je leta 1945 postal varuh muzeja Coryndon v Nairobiu, kjer se mu je prvič ponudila priložnost, da je združil svoje zanimanje za študij o nastanku človeka z ljubeznijo do zgodovine o naravi in življenja v njej. V Nairobiu je ostal šestnajst let. Končno je bil leta 1961 rešen administrativnih dolžnosti, National Geographic Society iz Washingtona pa mu je omogočila, da se je povsem posvetil raziskovanju.

Na prostoru, ki nam je odmerjen, je nemoogoče pravilno oceniti Leakeyeva odkritja, naštejemo lahko le najvažnejša, po starostnem redu, z začetkom pri živalih, ki so živele v vzhodni Afriki 20 milijonov let preden se je človek pojavil na prizorišču. Ta odkritja z otoka Rusinga in ostalih mest ob Viktorijinem jezeru v zahodni Keniji, so iz geološke dobe — miocena. Med važnejšimi Leakeyevimi najdbami so velike množine davno izumrlih mamutov in miocenskih opic, ki so za nas še posebno zanimive, saj neposredno zadevajo našo razvojno zgodovino. Leta marljivega in vztrajnega dela so Mary Leakey prinesla uspeh: našla je lobanjo pračloveka, imenovanega *Procunsol africanus*. Lobanja najstarejše vrste opic, ki je svet tedaj še ni poznal, je povzročila veliko vznemirjenje v znanstvenih krogih. Domnevajo, da je *Procunsol* šimpanzov daljni sorodnik in nekofiko bližji človekovim davnim prednikom. Torej skupej obeh.

Se bližji človekovi črti razvoja je *Kenyapithecus*, kenijska opica, katere čeljusti so leta 1961 odkrili pri Ford Ternanu v zahodni Keniji. Domnevajo, da je stara 14 milijonov let, torej je iz konca miocena. Na istem mestu so našli večje število izredno dobro ohranjenih okamenin, med njimi tudi pradedna žirafa, ki so bile tako zelo majhne, da je bila stara žirafa taka, kot je danes pravkar rojena. Večina živali iz Ford Ternana, med njimi tudi majhne žirafe, je nekaj podobno novega za znano.

Leakeyevi najznamenitejši odkritji sta »človek opica« in »sorodni človek«, oba iz Olduvai Gorgea. V stenah presunljivega kanjona na planoti Serengeti so vidne plasti usedlin. V njih so dolge milijone let zakopane kosti živali, ki jih človek niti v sanjah ne more videti, mnoge od njih neverjetne velikosti, med vsem tem pa čakajo odkritelja tudi ostanke ljudi, ki so tod živeli, in kamnito orodje, ki so ga izdelovali.

V najnižji plasti v sofski, v plasti I., je leta 1959 Mary Leakey našla lobanjo nenavadnega bitja — *Zinjanthropusa*, ali moža iz Zinja (Zinj je staro arabsko ime za vzhodno Afriko). Pravzaprav ni bil to pravi človek, čeprav je pripadal isti družini kot današnji človek. Sedaj pa so ugotovili, da je podoben nekim drugim iz južne Afrike — *Australopithecines* ali južnim opicam. Zaradi orjaških škripajočih zob je dobil ime *Zinjanthropus*, vzdevek, ki pomeni človeka, ki tre orehe. Živel je najverjetneje pred 1,750.000 leti, kar so ugotovili z novo kalij-argonovo metodo. Z njo lahko ugotavljajo starost vsake skale, ki je bogata s kalijem, odvisno pa je od razpadanja radioaktivnega izotopa kalij-40 v argon-40.

Lov za okameninami je pri Leakeyevih bolj družinski posel, ki se ga udeležuje tudi sin Jonathan. Tudi pri njem uspeh ni izostal. Odkril je čeljust in kosti nekega bitja, ki je še bolj vznemirilo znanstvenike. Domnevajo, da so bili njegovi možgani precej večji od *Zinjanthropusovih* in da je bil on tisti, ki je izdeloval kamnito orodje. Aprila letos ga je dr. Leakey počastil z znanstvenim imenom *Homo habilis*, kar pomeni »zmožen« ali »spreten« človek. Postavil ga je na mejo med *Australopithecines* (v vzhodni Afriki jih predstavlja *Zinjanthropus*) in *Homo* ali pravega človeka, katerega genom pripadamo tudi mi.

Više, v plasti II., so leta 1960 zopet našli človeško lobanjo, to pot lobanjo *Homo erectusa*, ki je živel mnogo pozneje kot *Homo habilis*, pred približno pol milijona leti. Imel je večje možgane in močno čelno kost, podobno kot njegova sodobnika *Javanski* in *pekiški* človek. Bil je izredno spreten lovec na tedanje orjaške živali: na prašiče, velike kot nosorogi, ogromne pavijane in neznane rastlinojede živali, katerih rogovi so bili dolgi štiri metre. V dolgoletnih skrbnih izkopavanjih v Olduvai so Leakeyevi zbrali ogromno okamenelih mamutov, ki jih svet še ni poznal. V svoji dragoceni zbirki hranijo tudi tisoče kamnitih orodij različne starosti in razvojnih stopenj. Med njimi je največ sekir, ki so pradednemu človeku služile za odiranje živali, za izkopavanje užitnih korenin in podobna opravila.

Leakey pripoveduje in oponaša starodavnega prebivalca. V človeku pa, ki ga posluša, se naveli navdušenje, ki je sivolasnega arheologa vse življenje vzdobujalo k delu...

Priredila TONCI JALEN

POLsocialistični MARTIN

kaku je pro- dajal rotacijo

Milčinski-Novak

Mati je h »Kurivu« odhajala že devetindevetdesetih spraševati, kdaj bodo drva, pa preden je šla, je lepo poučila sina Polsocialističnega Martina in mu naročila:

»Sinek Martinek, ušesa imaš, pa ne samo za poslušanje popevk, glavo imaš, pa ne samo za igranje nogometa! Zato me poslušaj in si zapomni! H 'Kurivu' grem zavoljo drv in se bom vrnila do južine. Samega te pušcam doma, kaj ti rečem — ne hodi stikat v hladilnik — notri je skrit lonec, v loncu je zamrznjena rotacija, ta rotacija je silno huda žival, pri priči te s stolčka vrže, če se odtaja. Zato ne hodi preblizu hladilnika!«

Tako je govorila mati. Pa ta rotacija ni bila rotacija, le jurčki so bili, ki jih je Polsocialistični Martin v prejšnji številki Panorame iztržil za jajca in ki jih je mati skrivala v hladilniku, o katerem pa že moramo povedati besedo ali dve: je bil na gasilski tomboli zadet in še nikoli in nikdar vklopljen, kajti od kod upokojencu denar za hladilnik in podraženi tok?

Odšla je torej mati, pa ko je prišla do stopnic, se je obrnila še en pot in se vrnila:

»Sinek Martinek, skoraj sem pozabila in naj ti povem: še vzdane omare v predsobi se izogibaj, notri je posoda, zvrhano je polna strupene integracije, za male tovarne je namenjena in druga rahitična podjetja. Statut ne daj, da se je dotakneš tudi ne s prstom, kam li, da jo poskusiš, prestrašna je že marsikatega direktorja od nje zadela odpoved!«

Ta integracija takisto ni bila integracija, le skuta je bila in jo je hranila mati za palačinke in štruklje.

Mati je šla, sinek Martinek je sam ostal doma in imel silno opravka. Roka mu je sukala fotografije nogometnih igralcev in filmskih zvezd, po glavi pa sta mu strašili rotacija in integracija in kar je mislil, vsaka misel se mu je obrnila na rotacijo in na integracijo.

Tačas se je zgodilo in je pred blok pripeljal mož, naložene je imel bosanske preproge. Ustavil je cizo, vstopil v blok: »Ali kaj kupite tepihe, mladi tovariši? Stoprocentna volna, noben molj je ne pregrize, pristni bosanski vzorec, nizka cena, mladi tovariši!«

In ga je vprašal Polsocialistični Martin: »Čujte oča, ali je takle vaš tepih dovolj trden, da ga tudi rotacija ne pregrize? Kaj, če bi rotacija lonec razdejala in hladilnik, če se odtaja?« In je povedal možu materine besede o rotaciji.

»Oh, se je začudil mož, »kar tukajle postoj na stopnicah in na tepihe pazi, pogledal bom!«

Pa je odprl hladilnik in v njem našel lonec z jurčki in je hotel z njim kar na voz. »Oh, fanté, divja je ta rotacija, pomisli, že je prekopala hladilnik. Še mene se je lotila, čeprav sem navaden delavec. Kar v naše podjetje jo odpeljem, v podjetju nam je treba take zveri, v večnem strahu pred direktorjevo samovoljo živimo, pa mu bomo v pisarno spustili rotacijo, da ga iz fotelja prežene. Pa da ne bo zastoj, na, vso bosansko robo ti dam. Pošteno si napravil kupčijo!«

Polsocialistični Martin je bil silno srečen, rešil je stanovanje gevarne zveri. Tudi mati bodo veseli, brez strahu bodo lahko dajali mleko kisat v hladilnik in se jim ne bo treba umikati hudi rotaciji in godrnjati,

Reklama

Dobro blago se samo hvali, trdi star pregovor; kjer se pa dobro blago ne more hvaliti, tam pa v vsakem trenutku priskoči na pomoč reklama. Reklama, reklama, da, reklama je ene vrste instrument, s katerim hoče prodajalec preko radia, televizije, časopisov prepričati potrošnika, da si lahko na-

da je upokojencem povsod trdo postlano, saj preprog bodo imeli odslej tudi dovolj.

Pa da bi mater še bolj razveselil, je s preprogami pogrnil celo stopnišče od njunega stanovanja do pritličja in ker so bile preproge preširoke ali, če hočete, stopnice preozke, je preproge razrezal na koščke, ena pa mu je ostala cela in jo je obesil na okno, da bo že od daleč materi v čast in pozdrav, ko se vrne.

Komaj je bil gotov, že se je vrnila mati. Zazijala je, ko jo je z okna pozdravila vihrajoča preproga; takega sprejema in pozdrava ni bila pričakovala! In še se je čudila, ko je šla po pogrnenih stopnicah navzgor! Pa ji je zaprlo sapo, sesedla se je na kavč, ko ji je sinek Martinek razodel svojo imenitno kupčijo in mu je lice žarelo od ponosa.

Stekla je v kuhinjo, pogledala v hladilnik — lonca ni!

»Nespametno moje dete, svojo izobrazbo si zapravila — tvoji so bili jurčki, zate sem jih hranila, da te na jesen v srednjo šolo dam!« In še je bridko zavekala: »Ob predvojni si me pripravil lonec, danes tako trdnih ne delajo več!«

Bistro je skočila iz bloka, stekla k telefonu, da milčnike zažene za tatom, naj rešijo jurčke ali vsaj lonce.

Polsocialistični Martin je bil prestrašen: po milčnike je šla mati, kaj bo zdaj!

Pa je obupal in šel v predsobo, da si s strupeno integracijo konča lagodno življenje.

V predsobi je točil grenke solze, na veliko je s prsti pobiral skuto in jo nosil v usta. Pa je bila kislja skuta prekvašena z grenkimi solzami in ni bila dobra. Vendar Polsocialistični Martin ni odnehal in jo je, življenja sit, iz posode prenašal v usta, dokler jo je še bilo kaj, pa je bila že v trgovini pokvarjena in se je še trebuhu zdelo preveč pa se je neznansko pričel repčiti.

Polsocialistični Martin ni mislil drugače kot: zdajle prihaja smrt! Legel je na kavč, rjul je kakor pevec zabavne glasbe in se kesal kot jeseniški mesarji za zapahi.

Se je vrnila mati: »Sinek Martinek, pri vsem socialnem zavarovanju, kaj ti je?«

»Oooo, oooo,« je ječal Polsocialistični Martin kot v popevki.

Ga zopet vpraša mati: »Kaj ti je Martinek, za pet potrošnikovih ran?«

»Oooo, oooo!« zastoka Polsocialistični Martin kot iz radia, »umrl bom! Šrupeno integracijo sem pojedel, kolikor jo je bilo v predsobi.«

Pa se je potolažila mati in je potolažila fanta: »Sinek Martinek, nič se ne boj, od integracije že ne boš preč, od integracije je preč le eden od direktorjev integriranih podjetij. Preprosti človek bi se od integracije kvečjemu opomogel, če si vodilni organi ne bi toliko skakali v lase zavoljo stolčkov. Tako pa bodo le palačinke in štruklji brez skute.«

In če natanko premislimo, resnično niso bile nespametne te njene besede.

ali ona reklama zelo dobra, ni pa dobro blago, tako na primer:

Pod reklamnim napisom »Sveže pecivo« večkrat ugotavljaš, da so žemlje, kruh, slanki tako trdi, kakor da bi bili pečeni v kamnolomu; v zadnjem času se prodaja tudi moka, katera naj bi bila kvalitetna, zaradi izredne vlažnosti pa jo pridoma uporabljajo učenci kot lepilo pri tehničnem pouku.

Zaradi dobre reklame kupiš svetovno znani hladilnik, doma pa spoznaš in pozneje ugotoviš, da zaradi malenkostne napake dobiš iz hladilnika namesto ohlajeno meso že pečenko.

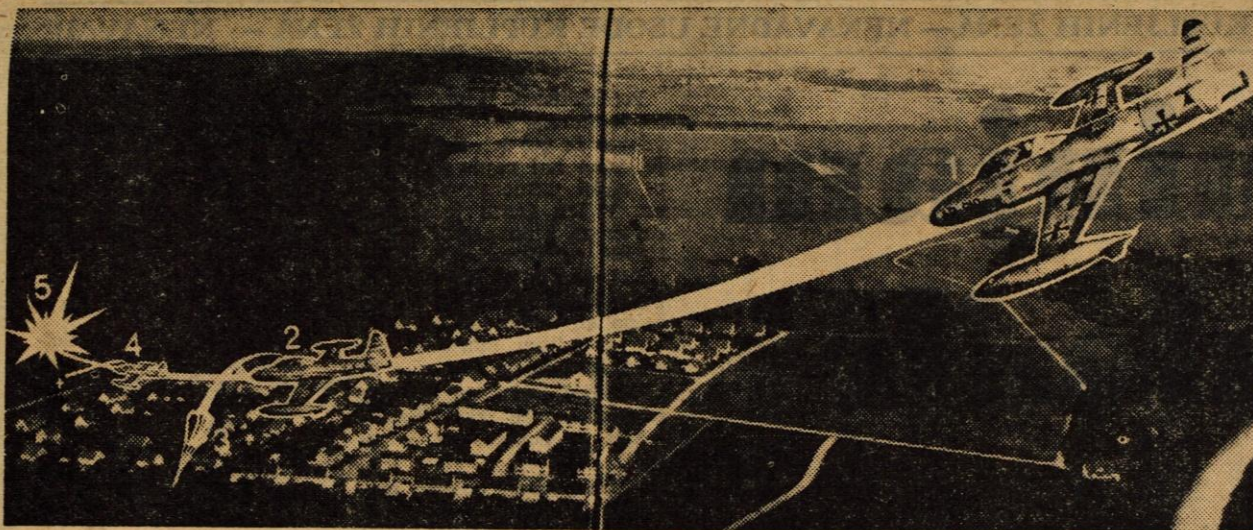
V naših trgovinah »Sadje« razstavljamo kakovostno sadje vseh vrst, prodajamo pa včasih takšna jabolka, da, če bi ga Eva poklonila Adamu, bi ta zbežal sam iz raja brez božje zapovedi. Reklamno kupljeni semiš čevlji te ali one renomirane tovarne nam v prvi cestni mlakuži oziroma dežju zazijajo kakor krokodilovo žrelo in obenem zadišijo kakor star planinski gams.

Kvalitetne po reklami so tudi vse naše pijače, vsaj takrat, ko jih poskušamo na vinskih sejmi. Drugače pa pijemo žgane pijače, katere dišijo po žganem kotlu. Včasih pijemo tudi sadne sokove, katere pa bi večkrat bolj kot za žejo lahko uporabil kot odvajalno sredstvo.

Večkrat v konfekcijskih trgovinah kupuješ reklamno hvaljene jopice, ki pa nimajo na žalost po kakovosti nič skupnega z onimi, ki so na sejmi nagrajene z zlato košuto, namreč ko jih pereš, ugotoviš, da se med pranjem ne skrčijo, pač pa jih po pranju z lahkim srcem podariš sosedovemu novorojenčku.

Seveda je še mnogo takih in podobnih primerov, kjer z dobro in odlično reklamo propagiramo in prodajamo nekurantno blago za kurantno in ni nič čudnega, če je potrošnik vsled tega pri nakupu blaga postal bolj izbirljiv in želi le — kvaliteto. Kajti kvaliteta pomeni kakovost, ta beseda pa je nastala menda vsled tega, ker se potrošnik vedno bolj sprašuje »kako« priti do kakovostnega blaga. Zato se večkrat sliši, ko potrošnik zapišča to ali ono trgovino, glas prodajalke izza pulta: »Al' si vidu hudiča, kako je zbiral, kupil pa nič!«

Grega Vajs

Letalo T 33 pada vedno nižje. Rešitev za oba pilota je le, če pravočasno izkočita. Toda pod njima je vas (1). Pilot Hoelker ve, da bo letalo ob trčenju z zemljo eksplodiralo in povzročilo smrt mnogih prebivalcev. Pilot Sütterlin je pritisnil na avtomatično ročko in »zletel« iz letala (2). Njegovo padalo se je odprlo (3). Poročnik Hoelker je ostal v letalu le še eno sekundo. Letalo je preletelo še 260 metrov. Hotel je preleteti še zadnje hiše. Letalo je oplazilo že vrhove dreves, ko je pritisnil na ročko. Toda padalo se ni več odprlo (4). Letalo se je razletelo le nekaj metrov naprej.

Sekunda, ki je odločila usodo enega ali tisoč ljudi

UKAZ MAJORJA SÜTTERLINA:
»ZAPUSTITI MORAVA LETALO!«
»ŠE NE, POD NAMA JE VAS IN
ŠELE POTEM BOM ZAPUSTIL LE-
TALO, KO BO MIMO!« TAKO JE
ODGOVORIL PILOT LETALA T 33
POROČNIK LUDGER HOELKER.
TODA TAKRAT JE BILO PREPOZ-
NO. POROČNIK LUDGER HOEL-
KER JE UMRL 36 DNI PO POROKI.
ZA POROČNIKA HOELKERJA NI
BILO OVIR, TEGA DNE PA TUDI
NE ČASA ZA PREMISLEK. V SE-
KUNDI SE JE MORAL ODLOČITI
PILOT LOVCA T 33 — ŽRTVOVATI
SVOJE ŽIVLJENJE ALI ŽIVLJENJE
STOTINE LJUDI. IZBRAL JE SEBE.
ZA KRMILOM JE OSTAL TAKO
DOLGO, DA JE BILA NEVARNOST
ZA 1100 PREBIVALCEV VASI
STRASSBERG MIMO. ŠELE POTEM
SE JE SKUŠAL IZVLEČI IZ LOVCA,
TODA BILO JE PREPOZNO. NJE-
GOVO PADALO SE NI VEČ ODPR-
LO. S HUDIMI POŠKODBAMI JE
OBLEŽAL V GOZDIČKU NAD ME-
STOM. NI SE VEČ ZBUDIL IZ NE-
ZAVESTI. TRI URE PO PADCU
NJEGOVEGA LOVCA JE UMRL. 36
DNI PO POROKI JE OSTALA LOTTE
HOELKER VDOVA, KER JE NJEN
MOŽ ŽRTVOVAL SVOJE ŽIVLJE-
NJE ZATO, DA JE REŠIL VAS S
1100 PREBIVALCI.

Ludger Hoelker, star 24 let, pred svojim letalom

15. septembra 1964 ob 10. uri vzletita z reaktivnim lov-
cem T 33 z letališča pri Augs-
burgu v Nemčiji. Njuna na-
loga: preizkus instrumentov
v slepem letenju. Major Süt-
terlin sedi na drugem sede-
žu. Njegova kabina, ki je
pokrita s pleksi steklom, je
vsa obložena s šotorskim bla-
gom. Leteti morata samo z
instrumenti brez pogleda na
okolico. Letalo naj bi naj-
prej vzletelo navpično, nekaj
časa letelo vodoravno, nato
pa z ostrim lopingom zlete-
lo proti zemlji.

Nenadoma major prepla-
šen zavpije: »Pogonski mo-
tor!«

»Poročnik Hoelker, prevze-
mite upravljanje letala, mo-
tor je prenehal delati,« spo-
roča major Sütterlin takoj
za tem.

»Drži! Prevzel! Čakajte mir-
no!«

Hoelker, eden najzasluž-
nejših letalcev, poskuša zrač-
ni start. Zaman. Letalo ne-
zadržno drvi proti tlom. Süt-
terling strga oblogo kabine
in prvič v poletu vidi zem-
ljo. Komaj 300 metrov pod
njima leži tovarna barv s pri-
bližno 3.000 delavci.

T 33 zleti v loku nad to-
varno.

»Hoelker!« Majorju so sta-
le na čelu debele znojne kap-
lje. »Letalo morama zapusti-
ti. Izkočiva!«

Ledenomrzel in obyladan
glas, odgovor pilota, se je
glasil: »Se ne! Morava čez
vas!«

Takoj za tovarno se prično
prve hiše naselja Strassberg.
Če zapustita letalo, bi T 33
padlo na vas in povzročilo na
stotine smrtnih žrtev. V na-
slednjem trenutku je bilo le-
talo v isti višini kot grič nad
mestom. Sütterlin je vedel,
da je to zadnji trenutek, če
se hoče rešiti:

»Sedaj!« je zavpil major in
ni čakal odgovora. Pritisnil
je na ročko in avtomatično
zletel iz letala.

Hoelker pa je še vedno vi-
del pod seboj vas in odlašal.
Še ne! Sekundo kasneje pri-
tisne na ročko. Sedež zleti iz
letala, vendar se padalo ne
odpre. Poročnik Hoelker dr-
vi proti drevesom in obleži.
Tri ure kasneje umre za po-
sledicami nesreče.

Major Sütterlin še živi.
Zdravi se v bolnišnici, v ka-
teri je umrl pilot reaktivne-
nega letala T 33. O njem pravi:
»Kot izkušen pilot je ve-
del, da bo za to junaštvo
moral plačati s svojim življe-
njem. To zame ni herojstvo,
vendar spoštujem take ljudi!«

Vas pa je ostala nepoško-
dovana, veliko družin je osta-
lo srečnih in prav vsi mislijo
na vdovo pogumnega moža,
ki je žrtvoval svoje življenje
za njihovo. Toda nihče ji ne
more pomagati, kajti trenu-
tek je bil usoden.

Spominjam se sedmih mož, morda jih je bilo še več

»Kje je moja žena!«

je zavpil

Dal bom

denar, Riza,

toda najprej

hočem

videti ženo...

Teško mi je

brez žene,

nikogar

nimam, da bi

mi pomagal

NOVA ZGODBA O SKUPINI BREZ-OBZIRNIH IN POHLEPNIH LJUDI IZ VASI V BLIZINI PRIŠTINE, KI SO — IZKORIŠČAJOČ ZAOSTALOST IN STARE OBICAJE — PRODAJALI ŽENE BREZ NJIHOVE VEDNOSTI IN PRIVOLITVE IN SI NA TA NAČIN SLUŽILI VELIKE VSOTE DENARJA

Džemo Džemnica, kmet iz vasi Plemetina nedaleč od Prištine, je ves razdražen pridrvel v hišo svoje tašče: — Kje je moja žena? je zavpil.

Serifa, njegova žena, ga je nekaj dni prej zapustila in se vrnila k mami. Džemo je že slišal o prevarah Serifine družine: nekemu dajo Serifo, potem jo nagovorijo, da se vrne domov in jo ponovno dajo drugemu itd. Seveda, vse za denar. Vedel je, da pri tem sodeluje tudi Serifin starejši brat Riza Kondjeli, toda vsega tega ni bilo lahko dokazati.

Ves zbehan od jeze je Džemo Džemnica prišel po svojo ženo. Zmerjal je, kiel, potem pa je pobesnel in začel udarjati s sekuro okoli sebe — svoji tašči je z enim samim zamahom odsekal glavo, ženi Serifi pa je hudo poškodoval glavo in obraz.

Džema so miličniki takoj ujeli in zaprli. Sodišče ga je obsodilo na precej let zapor. Njegovo ženo Serifo je zadelo huda nesreča: zaradi udarca na glavo se ji je pomračilo um. Zdravniki menijo, da je njeno presojanje na stopnji šestletnega otroka.

To se je zgodilo pred desetimi leti.

Osamljeni vdovec

Serifa, ki se je blizala že petdesetim letom, je bila za svojega brata sredstvo za služenje denarja v vaseh, v katerih moški težko dobijo ženo.

Riza Kondjeli je preizkusil svojo metodo že prej, pred Serifino tragedijo. Zumet Keljendi iz Prištine je bil pred Džemom Serifin mož. Pri njem je živela štiri leta, potem pa je njen brat Riza rekel nekega dne, da bi bilo dobro, da ga Serifa obišče, da bi doma nekaj pomagala. Zumet je pristal, ker je mislil, da bo žena zdama le nekaj dni, vendar je kmalu ugotovil, da se Serifa ne bo več vrnila. Vprašal je Rizo, kaj to pomeni, Serifin brat pa mu je odgovoril, da ga žena ne mara več. Pozneje je slišal, da je Riza prodal Serifo nekemu drugemu.

Po nesreči, ko Serifa sploh ni doimela, kaj se z njo dogaja, jo je bilo še lažje prodati brez njene privolitve in vednosti.

Petdesetletni Hamit Marisha iz Starega Cikatova je bil vdovec že več let. Razmišljal je, kako naj najde ženo, pa ni našel primerne priljubljenosti. V teh vaseh je običaj, da se za ženo precej plača, Hamit pa denarja ni imel.

Nekega dne je prišel v vas Riza, ki se je takoj — slučajno ali namerno? — spoznal s Saitom Marihom, sinom Hamita.

— Slišal sem, da je oče vdovec, mu je rekel Riza. Sait je potrdil, da je to res.

— Imam zanj odlično priljubljenost, da se spet oženi, je predlagal Riza. Ne bo veliko stalo: meni, posredniku, bo dal 50.000 dinarjev, vse ostalo pa bo pripravil, kot se zagre.

Sait je vse povedal očetu. Hamit je razmisli, potem pa poklical k sebi Riza, da se dogovorita. Z Rizom je prišel tudi njegov brat Ahmet. Prijateljsko so se pogovarjali, na kraju pa je Hamit pristal in rekel:

— Dal bom denar, Riza, toda najprej hočem videti ženo...

Riza ni imel nič proti. Dogovorili so se, kdaj bo Hamit prišel. In nekaj dni pozneje je Hamit prišel pred Rizino hišo.

Spremenjena žena

Po običajih se v teh krajih pogovarja o ženah z največjim mogočim spoštovanjem. Kadili so, govorili, čas pa je hitel. Zmračilo se je že, a Hamit ni zahteval, da bi videl svojo bodočo ženo; običaj je tak, da mora Riza to narediti sam, da jo sam pokaže.

Potem je Riza poklical Hamita v drugo, polmračno sobo.

— Evo, pogledaj jo, je rekel Riza in pokazal neko ženo v kotu.

Spet so naredili svoje običaji — Hamit ni smel priti bliže svojih bodočih soprog. Lahko pa je ocenil, da dobro izgleda. Takoj za tem ga je Riza odpeljal iz sobe.

Dogovorili so se za svatbo. Ko je prišel ta dan, je Hamit poslal svojega sina Saita, da s prijatelji pripelje nevesto.

Sait je delo dobro opravil, pripeljal je nevesto, toda ko je oče zagledal ženo, ki so mu jo pripeljali, se ni vzdržal in je vzkliknil:

— Milost, ljudje, toda to ni žena, ki sem jo videl pri Rizi!

Svatbe so samo skomignili z rameni. Pripeljali so ženo, ki jim jo je dal Riza. Vedoč, da ne bi pomagalo prav nič, če se jezi, je Hamit pristal, da ta žena, Serifa, ostane pri njem.

Riza pa to še ni bilo dovolj. Nekaj mesecev kasneje jo je poklical, da pride domov »za nekaj dni.« Ker ni vedel, kaj to pomeni, je Hamit pristal. In — Serifa ni videl nič več. Ni smel preveč spraševati okrog po njej, ker

je vedel, da ima Riza dva brata, večša v orožju, in prijatelja Šefčeta Prenku, o katerem so govorili, da ne spoštuje niti svetega običaja Siptarjev — gostoljubnosti. Toda Serifina odiseja s tem še ni bila zaključena.

Serifa se vedno vrača

Ganije Bislimi, tridesetletni zidar iz Vrbana, živi in dela že deset let v Skopju. V sobotah, ko neha z delom, sede na vlak in se odpelje domov, da nedeljo preživi v očetovi hiši. Neke sobote, ko je spet prišel domov, ga je oče poklical na razgovor »med štirimi očmi.«

— Sin, je rekel šestdesetletni oče, ti veš, da sem že dolgo vdovec. Težko mi je brez žene, nikogar nimam, da bi mi pomagal in da bi me negoval, če zbolim. Rad bi se spet oženil.

Ganije je bil za to in je samo pokimal z glavo.

— Gotovo si slišal za Šefčeta Prenku, je nadaljeval oče. To je nevaren in hiter človek. No, to zdaj ni važno. Šefčet mi ponuja neko ženo, toda pravi, da njen brat, Riza Kondjeli, zahteva zanj 300.000 dinarjev. To je veliko, toda jaz bi vseeno dal!

Ganije ni imel nič proti, celo ponudil se je očetu, da gresta on in njegova žena Fatima pogledat bodočo očetovo nevesto.

Nekoliko dni pozneje sta Ganije in Fatima videla Serifo. Toda bila je vsa povita z nekakimi rutami, v sobi, kjer je bila, pa je bilo polmračno. S Serifo nista govorila.

Tri dni pozneje je bila svatba. Spet je Ganije s prijatelji odšel ponjo. Brata Riza in Ahmet Kondjeli sta goste lepo sprejela in pogostila, potem pa so Serifo odpeljali do železniške postaje. V času potovanja z vlakom je Serifa ostala ovita z rutami, molčala je in nihče jo ni hotel vznemirjati.

Tako je Serifa postala žena Bislimi.

Sin Ganije je naslednjega dne zgodaj odpotoval na delo v Skopje in ko se je v soboto vrnil, je našel očeta jeznega kot ris.

— Kaj sem naredil, Ganije! se je kesal oče. Pojdi na dvorišče in pogledaj! Ganije ni potreboval dosti časa, da je ugotovil, da s Serifinim razumom ni vse v redu. Brezciljno je hodila po dvorišču, govorila nekaj sama zase...

— Vrnili jo bomo Rizi! se je odločil oče Bislimi.

Spet je nesrečna Serifa odpotovala na dolgo pot do Sibovca. Toda Riza je komaj pristal, da jih sprejme. — Dobro, je rekel nazadnje, naj Serifa ostane doma.

— Vrniti nam naš denar! je zahteval Bislimi.

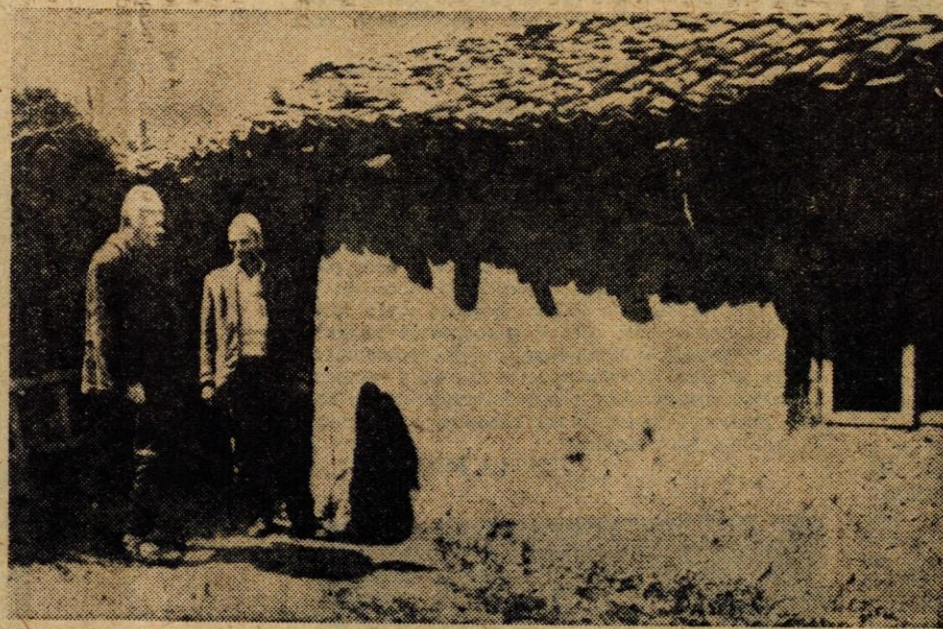
— Denar? se je začudil Riza. O denarju se ne bomo pogovarjali. Serifo ste kupili, plačali ste zanj. Če je počete, tudi prav. Toda — denar je moj.

Po Prešernovih stopinjah v Kranju

(Nadaljevanje)

Zares trnoval Kajti dediščina je bila le na papirju. Vseh Prešernovih dolžnikov ni bilo nikoli moč izterjati. Osramočena, zavrnjena in izobčena nezakonska mati si ni znala kaj prida pomagati v tej stiski.

Otroka sta sicer imela varuha, ljubljanskega advokata dr. Rudolfa, ki jima je pripomogel do manjših podpor. A v glavnem je bil tu le Anin zaslužek in pičli krajcarji iz sklada za mestne ubožce. Nekako 19 krajcarjev so imeli vsi trije na dan smrti, Ernestina in mali France. To pa je bilo le premo, da troje življenj!

Riza Kondjeli in Šefčet Prenku pred Rizino hišo v vasi Sibovac. Ta dva prebrisana in nepoštena človeka sta prodala naivnim kmetom deset žena, nekatere izmed njih tudi po večkrat

Oče in sin sta odšla, moralno strta, spet domov. Serifa je ostala pri bratu, ki je spet lahko nadaljeval s svojimi špekulacijami.

Prepuščena ulici

Ko je bilo vse to odkrito, je Serifa na zaslišanju na TNZ rekla:

— Spominjam se sedmih mož. Ne vem, morda jih

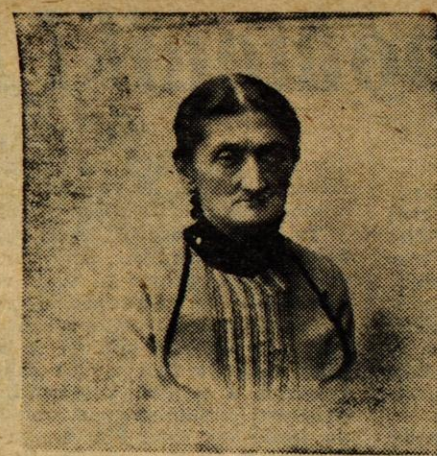
Po materini smrti je pripovedovala hčerka Ernestina, da po ves dan včasih niso nič jedli, morda kako zemljo; in kako je mati jokala, ko je gledala sinkove lačne oči... S trpkostjo nadaljuje Ernestina svojo pripoved, da je bilo njeni materi hudo, ko je zvedela, kako veliko denarja zbirajo za nagrobnik v Kranju, kako prireajo v gledališču Prešernova sljva in tam deklamirajo, da tudi zanj velja: »Ne hčere, ne sina, po meni ne bo!« To, da je njena mati sama morala slišati...

Zdaj se je utegnila Ana Jelovškova spomniti na Prešernove besede, ko jo je tešil: »...Če bi se pa vendarle zgodilo, da bi prej umrl, preden bosta moja otroka preskrbljena, upam, da ne bosta zapuščena. Šele po moji smrti uvidi moj narod, kaj sem storil zanj. Moja otroka ne bosta siroti!«

Zdaj pa je bila Ana navezana le na delo svojih rok! Na pičle in neredne podpore se ni mogla prav nič zanašati. Zaradi vsega hudega je zato Ana osivelja že s 30. leti. Ta nekoč vranjelasa, ognjevit lepotala Prav nič ji ni prizanašalo življenje!

Ana je morala, še za časa Prešernovega življenja, okusiti prav vse tegobe nezakonske matere. Starši so jo podili od doma, otroke so ji zmerjali s pankrti, denarja za preživljanje je bilo kaj malo. In še očitke je morala slišati od svojega ljubega, da ji ni za otroke, ker jih takoj po rojstvu daje v rejo tujim ženskam. Imela pa je Ana bolne prsi, zato ni mogla sama doiti...

Ne ona ne Ernestina nista bili nikoli v življenju prav zdravi. Mali Franceček pa je od pomanjkanja prave hrane umrl nekaj dni pred svojim 11. letom (27. 8. 1855). Janez Trdina pripoveduje, da je bil Prešernov edini sinko lep otrok, svetlih

Prešernova hči Ernestina v starosti 57 let

las, prijaznih rjavih oči, ljubezniv in prikupen. Za učenje je bil nadarjen, šolo je izdeloval kljub ubožstvu prav dobro in baje je znal z devetimi leti že skoro vse očetove pesmi na pamet.

Ernestina pa je obiskovala uršulinsko šolo, a je bila navzlic dobrim učnim uspehom zapostavljena in nikoli obdarovana. Bila je pač le »pankrta«...

Po štirih letih življenja se je šla Ernestina učiti za šiviljo. Ko pa je odšla mati leta 1855 po sinovi smrti spet služiti v Trst, ni preostalo osamelji 13-letni Ernestini nič drugega, kot da je šla za pestunjo, dobivala na mesec 50 krajcarjev, poleg hrane, ležišča in ponošenih oblek.

Leta 1856 je sledila Ernestina materi v Trst. Tu se je v tem času Ana seznanila s knjigarnarskim ulužbencem — invalidom Stehne in z njim živela do leta 1866, ko so se vsi trije preselili na Dunaj. Obe šibki ženski sta še naprej šivale in živeli v nepopisni bedi in pritrgovanju.

Sedaj so se vendarle pričeli zanimati slovenski izobraženci za Prešernovo nezakonsko ženo in hčerko in jima hoteli pomagati.

Levstik ju je na Dunaju menda iskal že v začetku leta 1871, a ni imel pravega naslova, vedel je le za medel napotek, da živi Ana Jelovškova v neki dunajski hišalnici (Invalidenhaus).

Ernestina je nato čez nekaj let Levstiku sama pisala in ga vprašala, kako je s stvarjo, z nekim denarjem. Hudo ji je bilo, razmere so jo silile, a vendar ostaja ob zaključku pisma prešernovsko ponosna.

»Istočasno vam zagotavljam, da ne bom nikogar več nadlegovala, če se je denar porabil v boljši namen. — Če bi hoteli, moja mati in jaz, kovati kapital iz dejstva, da je bil moj oče dr. Prešeren, ne bi zapustila s trinajstimi leti domovine in si iskala kruha v tujini.«

»In če bi omenjeni denar res dobila, bi bil to v štirindvajsetih letih, odkar je umrl moj oče, prvi dejanski dokaz, da njegovi prijatelji in čestilci tudi njegovih otrok, ki jih je pred svojo smrtjo priznal, niso pozabili!«

Kajti, če so bili ljudje, ki so skušali takrat, ko je živel tudi še moj brat, materi olajšati njeno nelahko nalogo, da je vzgojila dva otroke in da ta vendarle nista vlačila po blatu prostaščine spomina svojega očeta, to niso bili osebni prijatelji mojega očeta niti njegovi častilci, temveč njegovi najodločnejši nasprotniki, duhovniki in nemško misleči varuh gospod dr. Rudolf, ki je storil več kot je bila njegova dolžnost.

Proti koncu leta 1874, za pesnikov rojstni dan, je jurist Karel Slanc, poznejši novomeški odvetnik in publicist, kot takratni predsednik visokošolskega društva »Slovenija« organiziral Prešernovo slavnost na Dunaju v korist Ani in Ernestini Jelovškovi. Kar precejšen znesek, 225 goldinarjev in 30 krajcarjev, je olajšal zadnje leto Aninega življenja. Umrla je 18. decembra 1875, stara komaj 52 let.

Po materini smrti je Ernestina huje zboledela in morala je v bolnišnico. Ko je

okrevala, se je na pobudo strica, Martina Jelovška, leta 1877 za stalno vrnila v domovino. V Ljubljani se je seznanila z raznimi literati, ki so jo vzpodbujali k pisanju spominov na očeta. Res je napisala knjigo, ki je za prešernoslovce še danes dragocen vir podatkov o pesnikovi življenju.

Sicer pa si je Ernestina tudi sama služila kruh, s svojimi spretnimi in marljivimi rokami; bila je šivilja za belo perilo. Ljubljanske »narodne dame« so skrbele, da je imela vedno dovolj dela — a končno je morala le v mestno ubožnico. Tik pred smrtjo je popolnoma oslepla. Zapuščena je umrla, prav na obletnico Prešernovega rojstva, 3. decembra 1917; dočakala je 74 let življenja, polnega trnov, brez cvetja sreče...

Tem bolj grenkega, če je morala slišati za pripoved Prešernovih sorodnic, sestre Katre in nečakinje Marijane Vovk, o njeni materi: »Tista, Ana so jej rekli, je v Kranj prišla, ko je bil dohtar za vodnico bolan in zelo slab. Takrat nam je rekel, o, ta mi dela sivo glavo! Dohtar ne bi tako zgodaj umrl, če ne bi bilo te ženske — saj nikoli ni bil prav vesel!«

In še nerazumne besede Ivane Zadnikarjeve, hčerke ljubljanskega gostilničarja Wohlgemutha: »Ko se je Prešeren prepričal, da je s to žensko, Ano, zašel — kar nam ni bilo neznan — je pa pil, Pil je že v Ljubljani malo preveč. S tistim je lajšal svoje življenje. Ana Jelovškova je bila vzrok vse njegove nesreče.«

V uteho pa je gotovo bilo Ernestini, ko je čitala, kar je lepo napisal Fran Levce leta 1879 v dunajskem Zvonu. »...da ljubezden do Primčeve Julije ni trajala čez leto 1836, kajti takrat se je Prešeren seznanil z drugo, priprosto in prekrasno deklaro, ki je bila po svoji zunanji podobi in po svojem značaju, pravo nasprotje Primčevi Juliji. In godilo se mu je potem kot Petrarci, ki je do svoje smrti Lavro opeval, a z drugo žensko v srečni rodovitni ljubezni živel.«

Res je Prešeren zapel mnoge čudovite pesmi, izvirajoče iz neuslišane ljubezni do Julije. Že Levstik pa je spoznal, da je pesem o »Nezakonski materi« ena najlepših v svetovni literaturi. Ni dvoma, da je Prešeren pri pisanju te pretresljive pesnitve imel v mislih svojo Netko, ki mu je prav v tem času rodila tretjega otroka, sina Franceta...

Kakor se vidi Julijo v vseh Prešernovih sonetih in gazelah kot idealen, skoro neresničen lik, tako zaživi Ani iz te edine, njej posvečene pesmi, povsem realno in tragično. Juliji vse življenje ni bilo nič hudega, Ana pa je morala, z otroci vred, izpiti časo grenkega pelina prav do dna.

CR TOMIR ZLOBEC

(Nadaljevanje prihodnjic)

E. Justin, 1937 »PREŠEREN IN NETKA«

Kulturni spomeniki in njihov pomen

(Nadaljevanje s 1. strani)

minja prvih slovenskih zapisanih besed, nazvanih brižinski spomeniki. Spomenik ni toliko tisti papir in črke, temveč slovensko besedilo. V ZDA pa tudi pri nas varujemo naravne predele, obeležja, kjer so bila nekdaj neka važna dogajanja, kot npr. prostor znane bitke na Sutjeski. Istočasno je ta prostor tudi naravni narodni park, pa če bi to tudi ne bil, bi bil zaradi pomena v NOB ta predel zavarovan. V najširšem smislu štejemo med kulturne spomenike tudi naše naravno izročilo, kot so npr. pesmi in običaji.

Poleg teh pogledov na kulturne spomenike ločimo dve osnovni skupini spomenikov, in sicer premične in nepremične. Za premične spomeni-

mer nam lahko služi rojstna hiša dr. Franceta Prešerna v Vrbi ali napisna spominska plošča Antona Janša na Breznici.

Ta razvrstitev tudi še ne zajema vseh vrst kulturnih spomenikov, kot npr. Aljažev stolp vrh Triglava, vendar pa se le večina kulturnih spomenikov da razporediti v teh 8 skupin. To razporejanje kulturnih spomenikov v razne skupine je le okvirno, saj ima en in isti spomenik lahko svojstva tudi drugih skupin. Arheološki spomenik s svojimi ornamenti ali izklesanimi podobami je tudi predmet obravnave umetnostne zgodovine, torej tudi umetnostni spomenik. Finžgarjeva in Prešernova rojstna hiša sta memorialni in obenem etnografski spomenik. Isto

Dan mrtvih morda okraši ali očisti grob padlega partizana. S sodelovanjem mladine pri spoznavanju, zbiranju in obnovi kulturnih spomenikov, bo vanjo prišla zavest pravega vrednotenja kulturnih spomenikov. V Svici je ta oblika dela že dolgoletna praksa.

Kulturni spomeniki se posredno pa tudi neposredno vključujejo v našo gospodarstvo. Spomeniki niso samo problem naše kulture in sredstva za njihovo vzdrževanje, pa ne gospodarska vlaganja. Primer nam je sosednja Italija, v kateri turizem kot pomembna gospodarska dejavnost sloni na kulturnih spomenikih. Turizmu na Gorenjskem so osnova alpska pokrajina in kulturni spomeniki. Če bi se izrazili z gospodarskim jezikom, bi lahko rekli: »Kulturni spomeniki z naravnimi lepotami so osnovno sredstvo našega turizma«. Ker se največkrat gleda na investiranje v kulturne spomenike kot na vlaganja, ki so sama sebi namen, spomeniška služba ne najde pravega razumevanja pri gospodarskih krogih. Čeprav vsi vemo, da se zaradi obiska kulturnih spomenikov in naravnih lepot dviga promet na avtobusih in železnici, da se obisk pozna v maloblagovnem prometu, pa naj si bo to v gostinstvu ali trgovini na drobno, tega pri obravnavanju spomenikov ne upoštevamo.

Dejstvo pa je, da kulturne spomenike vse premalo neposredno vključujemo in povezujemo z gospodarstvom; predvsem ne posvečamo dovolj skrbi trgovini s spominki ob naših kulturnih spomenikih. Brez dvoma je tu krivda v tem, ker ni prave povezave med kulturnimi in gospodarskimi delavci.

Spomeniška služba temelji pri nas na zveznem in republiškem zakonu o varstvu kulturnih spomenikov. Poleg tega je izšel še pravilnik o registraciji kulturnih spomenikov, za Gorenjsko pa je v veljavi še odlok o varstvu večjega števila dreves, ki ga je izdal bivši kranjski okraj.

Spomeniški službi daje zakon značaj javne službe in je, kakor vse službe s statusom javne službe, za upravne organe obvezna.

Spomeniško službo pri nas izvajajo zvezni inštitut za spomeniško varstvo v Beogradu in republiški zavodi posameznih republik.

Kot smo že omenili, so v Sloveniji poleg republiškega zavoda za spomeniško varstvo medobčinski zavodi. Zavod za spomeniško varstvo v Kranju je občinskimi skupščinam Kranj, Radovljica, Jesenice in Trzin predlagal imenovanje spomeniške komisije kot posvetovalnega organa. Občinski skupščini Jesenice in Trzin sta že imenovali te komisije, v katerih so poleg kulturnih delavcev predvsem predstavniki občinskih upravnih in gospodarskih organov. Uspešno delo potrjuje njihov dosedanj uspeh.

S tem je bila na kratko podana vrsta kulturnih spomenikov, njihov gospodarski in kulturni pomen in orisana organizacija spomeniške službe pri nas. O vsem tem bi morali v mesecu kulturnih spomenikov posebej razmišljati in temu primerno obravnavati kulturne spomenike in njihovo problematiko.

JERNEJ ŠUSTERSIČ

Lipa sredi Prešernove rojstne vasi Vrbe s kamni, ki spominjajo na staro vaško skupnost

ke imajo skrb predvsem naši muzeji, kot Gorenjski muzej v Kranju, Tehniški muzej na Jesenicah, Čebelarški muzej v Radovljici, bodoči planinski muzej na Jesenicah, kamniški muzej in muzej v Škofji Loki. Skrb za nepremične spomenike imajo predvsem zavodi za spomeniško varstvo. Za nepremične spomenike v radovljiški, jeseniški, kranjski in trzinški občini skrbi medobčinski zavod za spomeniško varstvo v Kranju, za škofjeloško in kamniško področje pa Zavod za spomeniško varstvo v Ljubljani. Ta skrb za spomenike, to je premične in nepremične, je z ozirom na muzeje in zavode za spomeniško varstvo le okvirna in načelna, saj vemo, da ima npr. jeseniški Tehniški muzej v svojem sklopu tudi nepremične objekte, ki so sami zase kulturni spomeniki. Isto velja za NOB skansen Muzeja NOB v Ljubljani ali za skansen, to je muzej na prostem, v okviru Loškega muzeja.

Spomeniki so lahko cela naselja, kot npr. Rateče, Podkoren, posamezne stavbe od čebelnjaka do kovačnice ali stare poštarne gostilne. Spomenik je lahko slika ali kip, znamenje ob poti, kakor tudi rateška zavijačka ali zaponka iz arheološkega najdišča.

Poleg te osnovne delitve spomenikov na premične in nepremične, razvrščamo spomenike tudi po znanosti, ki se z njimi ukvarja. Glede na to okvirno razporejamo spomenike v arheološke, umetnostno-zgodovinske, etnografske, vojne in NOB spomenike, tehniške spomenike in prirodne znamenitosti. Tem se pridružujejo še zaključene zbirke kulturnih spomenikov, kot so muzeji, galerije, knjižnice, arhivi, pa tudi privatne zbirke kulturnih spomenikov. Spominske plošče in spomenike, ki smo jih postavili v spomin zaslužnim možem, ali v spomin na pomembne dogodke in urejene rojstne hiše pomembnih osebnosti zaradi njihovega spominskega obeležja uvrščamo med memorialne spomenike. Kot pri-

velja tudi za Janšev čebelnjak in ostanke njegove rojstne hiše.

Ledrarjeva hiša v Kranjski gori je etnografski spomenik in memorialni s področja NOB, torej ima svojstva kar treh vrst spomenikov. Kovačija v Grabčah je tehniški in etnografski spomenik.

Največkrat gledamo na kulturne spomenike le kot na problem naše kulturne dejavnosti, vendar to ni tako. Kulturni spomeniki se s svojim obstojem vključujejo tudi v gospodarstvo, predvsem v turizem.

V kulturni dejavnosti se nam kaže vloga in pomen kulturnih spomenikov v več oblikah. Kulturni spomeniki nam prikazujejo našo preteklost, kakor tudi prirodne zanimivosti in lepote naše pokrajine, ki so se v njej ohranile skozi geološka obdobja. Skrb za kulturne spomenike in naravne znamenitosti kaže naš kulturni, žal pa tudi včasih naš nekulturni odnos do kulturnih spomenikov. Kulturni spomeniki so vzgojno sredstvo mladini in odraslim. Spoznavanje kulturnih spomenikov nas bogati in kulturno dviga. Zato bi bilo potrebno, da našo mladino v večji meri spoznavamo s kulturnimi spomeniki. Morda bi bilo misliti na to, da mladino bolj kot doslej vzgajamo v spomeniškem smislu z obiskom kulturnih spomenikov, predvsem tistih v najbližji okolici. Pionirske igre so pokazale, kako dovezetni so otroci oziroma mladina do predmetov, iz katerih diha naša preteklost, zato bi v okviru domoznastva bilo potrebno mladino naučiti vrednotenja vseh vrst spomenikov, pa tudi tistih, ki jih morda hranijo doma, a zanje niti ne vedo. To so arhitekturni elementi hiš, skrinje, izrezljani stoli, predmeti, ki so pomembni za NOB in delavsko gibanje itd. Kako pomembno za vzgojo bi bilo, da bi se mladina vključila v kako urejanje kulturnega spomenika pod primernim nadzorstvom. Ni dovolj, da mladina na

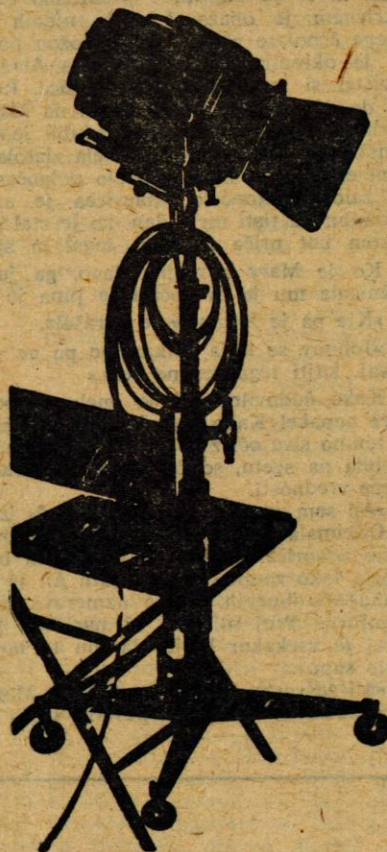
Opuščena furmanska gostilna pri Jurju na Podlublju

Snemanju nasproti

Sobota popoldne. Fičko s filmsko ekipo hiti po Zgornjesavski dolini, proti kraju snemanja — Srednjemu vrhu nad Martuljkom. V avtomobilu, pardon, fičku, je živahno. Jože razlaga, da gre prihodnje leto v Afriko — seveda snemat — kar ostali trije sprejemamo s precejšnjo skepsjo, saj je Joža sam nekoč povedal globoko resnico, da je za malo denarja malo muzike.

Bilo je to tiste dni, ko smo se dogovarjali glede snemanja. Sedeli smo na vrtu »Ria« v Ljubljani — v začetku poletja je bilo — in se vrteli, kot vedno, v podobnih primerih, okrog denarja. Naceta je zanimalo, koliko bo vsa reč stala. Jože je nekaj časa računal in mu povedal približen znesek. Nace se je ustrašil, Jože pa: »Ja, več, dragi kolega, za malo denarja malo muzike.« Nekaj časa smo molčali, potem pa je Nace rekel: »Vesta, draga fanta, vse se mi tako dozdeva, da bo potemtakem naš film brez glasbene spremljave.«

»Glasbena spremljava« je bila resda bolj slaba, film pa smo vseeno začeli snemati. Poleti smo delali v Bokiničih na Cresu, potem pa nam je naš idejni vodja »ušel« za dva meseca na Švedsko, kjer bi se skoraj oženil. Tako je sedaj že jesen, ko se peljemo proti Martuljku, da nadaljujemo začeto delo. Snemanje se nekām sumljivo vleče, saj imamo pred seboj še dobro polovico eksterijerjev (zunanjih posnetkov), na Srednjem vrhu, v Bohinju, na Bledu in v Velenju, da o interijerjih (notranjih posnetkih) niti ne govorim. Ko glasno izrazim bojazen, da do zime ne bomo gotovi, me Nace potolaži: »Boš videl, vse bo šlo kakor po maslu!« Res je šlo — do vznožja gore.

jimi težkimi megličastimi oblaki, iz katerih od časa do časa poprši.

Vreme se noče izboljšati, mi pa ne spametovati, da bi se vrnili v dolino. Proti poldnevju se nenadoma oblaki razkadijo, mi se zapodimo na planjavo pod kočo, da pričnemo s snemanjem. Hitimo postavljati stativ, merimo svetlobo. Končno je vse nared.

Kader, ki ga nameravamo posneti, je v šesti sekvenci uveden. Izgledal naj bi približno takole: Kamera je postavljena na travnatem pobočju nekaj metrov od roba gozda, iz katerega pride Irena z leve strani v kader. Potem zavije Irena navzgor in gre proti kameri. Kake tri metre pred njo se ustavi, za trenutek spusti potovalko na tla, se ozre navzgor proti koči — ki v tem kadru ni vidna — se nasmehne, vzdigne potovalko in odhiti proti njej. Kamera jo nekaj časa z zasukom spremlja, potem pa dopusti, da Irena odide iz kadra.

Torej, kot sem že prej rekel, bili smo pripravljeni, da začnemo. Irena ima seveda, kot se za filmsko igralko spodobi, pripombe, ki pa jih »umetniško« vodstvo vzvišeno prezre.

Pripravljeni? Snemanje!

Irena čaka za prvimi smrekami v gozdu. Nace stoji s fotografskim aparatom nekoliko ob strani, pripravljen, da napravi delovni posnetek. Jože sprašuje: »Svetloba?« »Osem«, odgovorjam. Joža: »Gremo?« Jaz: »Nikamor, svetloba je mrknila.« Pritajeno kletje, kratek prepir in Irenino godrnjanje, ki prihaja izza dreves. Nace melanholično zamišljeno strmi v nebo in se po vsej verjetnosti ukvarja z zaključno finančno bilanco.

Tako gre kaki dve uri. Irena teka sem in tja, Nace vztrajno dela »delovne posnetke«, Joža pa prijazno preklinja, vse od filmskega traku pa do sonca. Ko sem tudi jaz že nekje na robu živčnega zloma, se nas nebo končno le usmili

Sekvenca 6, kader 57 - drugič

Reportaža z nekega snemanja

Ce je nekdo dober snemalec, s tem še ni rečeno, da se spozna na avtomobile

Takole je bilo:
Nace: »Iz Martuljka bomo šli peš.« Jože: »Zakaj neki? Iz Kranjske gore je cesta, po kateri se pride zlahka do koč.« Nace: »Dvomi! Ali si zares prepričan?« Jože: »Seveda, če ti rečem...«

Pot, po kateri se bo »zlahka« prišlo do počitniškega doma, se za neko bajto sumljivo obrne navzgor. Fičko rohni, prha, se opoteka, strmina pa je vedno hujša. Še malo in avtomobilček čisto določeno pove, da ni terensko vozilo. Dokončno in nepreklicno se ustavimo. Zastopniki močnejšega spola kolnemo, Irena pa zbegano gleda okoli sebe. Ko spoznamo, kako stvari stoji, se počasi z vzvratno vožnjo odpravimo nazaj v dolino. Mislim, da ni treba posebej poudariti, da je Nace z izbranimi besedami poučeval Jožeta o njegovi zgodovinski zmoti, saj je vendar novinar z bogatim besednim zakladom.

Temno je že, ko zasopli, oboroženi s kamero, stojalom in ostalo kramo, ki je ni malo, prilezemo iz Martuljka, kjer smo pustili avto, do koč.

Sekvenca 6, kader 57

Nedeljsko jutro. Zadirčni in mrkih obrazov sedimo v jedilnici in pogledujemo skozi okno. Sum, ki se mi je porodil prejšnji večer, predno sem zaspal, je bil upravičen. Za švedske realiste poetično, za nas pa naravnost nesramno obupno vreme, naš je pričakalo s svo-

Da ne bo pomote. Gre za propagandni film Počitniške zveze Slovenije o njenih domovih in letoviščih. A kljub temu film ni kar tako, saj ima svojo zgodbo in celo glavno igralko Ireno. Poleg nje so pri filmu »zaposleni« še: Nace, idejni vodja, Jože, ki je režiser in snemalec obnem, in pa moja malenkost (178 cm — 80 kg), ki je dobila nalogo, da napiše scenarij. Omeniti moram tudi počitničarje, ki so se do sedaj v vlogi statistov odlično izkazali, in Počitniško zvezo, ki je sicer zelo nezahteven producent, a žal z malo denarja.

in nam pošlje desetminutno »svečavo«. Ko končno le spravimo na trak posnetek, kot si ga zamišljamo, nas nebo blagoslovi s prvimi kapljami bližajoče se nevihte.

Dragi bralci, ako premislite, da kader, ki smo ga posneli, traja vsega skupaj trideset sekund, film pa predvidoma dvajset minut — na posnetek smo čakali dva dni — potem je pri naši »glasbeni spremljavi« popolnoma razumljiv Nacetov zasanjani pogled v nebo.

DRAGO VIŠIČ

Filmi, ki bodo na sporedu

Ljubimca iz Teruela — zahteven francoski barvni film, o katerem je bilo govora v prejšnji številki.

Zorana ledina (I., II., III. del) je sovjetska barvna ekranizacija istoimenskega romana Mihajla Šolohova. Film si bomo ogledali, saj so prenosni literarnih del na film vedno privlačni.

Vohun na povelje, režiserja Georga Seatona se je v obliki reklamnih odlomkov že najavil. Z odlično igralsko zasedbo je po popularni literarni predlogi nastal zanimiv film privlačnega žanra, ki ga vsem toplo priporočamo.

»Hackitt? Sam Hackitt?« je vprašal Alan začuden. »Kaj ga ne bi poznal! Sam in jaz sta stara znanca!«

»Kaj pa je?« je vprašala.

»Vlomilec,« je mirno odgovoril Alan. »Johnny se je najbrž zanimal zanj in ga je povabil, naj pride...«

Odkimala je. »Ne, ne, to ni bil vzrok! Ugriznila se je v ustnice. Johnny me je nalagal. Dejal je, da je možak rokodelca, ki se namerava odpeljati v Avstralijo. Ali ste prepričani, da je to isti Sam Hackitt?«

Alan je, čeprav na kratko, točno opisal tatiča.

»To je on,« je vzklila. »Seveda vem, da je to — neprijeten človek. Alan, ali mislite, da je Johnny — slab?«

Alan si ni nikdar zamišljal Johnnyja kot človeka, ki bi ga bilo treba policijsko nadzorovati. »Ne, nikakor ne!«

»Toda ti njegovi svojevrstni prijatelji...?«

Te priložnosti nikakor ni smel izpustiti. »Bojim se, Mary, da boste naleteli na celo vrsto ljudi kot je Hackitt in še slabših ko je Hackitt, ki bi niti ne bil tako slab, če bi znal držati prste pri sebi.«

»Kako to?« je vprašala.

»Mary, postati nameravate Meistrova tajnica — želel bi, Mary, da bi tega ne storili.«

Nekoliko se je odmaknila od njega, da bi mu laže pogledala v oči.

»Zakaj, za vse na svetu, Alan...? Vsekakor razumem, kaj mislite. Maurice ima mnogo strank in jaz bom gotovo prišla z njimi v stik, toda mojega mladega, zdravega razuma ne bodo pokvarili.«

da jo bo nastanil pri sebi, čeprav se je že naslednji trenutek kesal te obljube. — Poplek, ki se je odpiral v prekrasno cvetko! Na skrivnem je opazoval obris njenih lic, držo njene črnolase glave, vitko, prožno postavo, ko se je okrenila, da bi podražila Alana. Mister Meister si je obliznil suhe ustnice. Res čudno, da do danes še ni nikoli mislil na Mary s tega zornega kota! In vendar... Ljubil je svetlolase ženske. Gvenda Milton je imela zlatolaso glavo. Omejeno dekle, ki je postalo dolgočasno in ki je žalostno končalo. Mauricea je streslo ob spominu na tisti mrki dan, ko je stal pred sodnikom kot priča in lagal, lagal in spet lagal.

Ko je Mary okrenila glavo, ga je opazila. Pomigala mu je in počasi se jima je približala.

»Kje pa je Johnny,« je vprašala.

»Johnny se kuja. Nikar me pa ne vprašajte, zakaj, kajti tega res ne vem.«

Kako čudovito polt je imela — popolnoma brez napake! Kako občudovanja vredne so bile te temno sive oči z dolgimi trepalnicami! Odkar je bila na svetu, se do danes ni navadil ceniti njene vrednosti.

»Ali sem zmotil zaupen pogovor?« je vprašal.

Odkimala je sicer, vendar ga ni mogla povsem prepričati. Čudil se je, o čem bi se bila mogla tako zaupno pogovarjati. Ali je povedala Alanu Wemburyju, da se namerava preseliti v Deptford? Prej ali slej bi mu itak povedala, torej je vsekakor bolje, da mu to novico razkrije sam.

»Ali že veste, da me gospodična Mary namerava počastiti s tem, da postane moja tajnica?«

Za hip sta se znašli njuni roki v toplem stisku, potem pa sta opazila Meistro, ki se je vračal z neodprto brzojavko v roki.

»Za vas!« je vzklila veselo. »Lepo mora biti, če je človek tako važna osebnost, da ne more niti za trenutek zapustiti urada, ne da bi ga takoj klicali nazaj — pa bi res rad vedel, kakšen strašen zločin se je zgodil medtem, ko vas ni bilo, v Londonu!«

Alan je namrščenega čela sprejel brzojavko.

Nobene brzojavke ni pričakoval. Prijatelj je imel malo, da pa bi urad skrajševal njegov dopust, si tudi ni mogel misliti.

Odprl je tedaj gosto popisano brzojavko in bral:

Nujno stop vrnite se takoj in se javite v Scotland yardu stop pripravite se da prevzamete jutri zjutraj svoj okraj stop avstralska policija poroča čarovnik zapustil pred štirimi meseci sydney in domnevamo da je sedaj v londonu stop konec

Brzojavko je podpisal Walford.

Alan se je z brzojavke zazrl na vrt in z vrta v dekle, ki ga je opazovala z zažrtbljenim obrazom.

»Ali ni nekaj v redu?«

Počasi je odkimal.

Čarovnik je bil torej v Londonu!

Ko je pomislil na to, so se napeli vsi živci v njem. Henry Artur Milton, morilec svojih sovražnikov, ki ni poznal prizanašanja, zviti,

4

Čarovnik

»Saj me ne skrbi zaradi njegovih strank,« je mirno odvrnil Alan. »V skrbem sem zaradi — Mauricea Meistra!«

Strmela je vanj, kot da je nenadoma izgubil svoj glas.

»V skrbem zaradi Mauricea?« Komaj je verjela svojim ušesom. »Toda, saj je Maurice Meister vendar tako ljubezniv človek! Sama prijaznost ga je, kadar gre za Johnnyja ali zame in pozna ga že vse življenje!«

»Tudi jaz vas poznam že tako dolgo, Mary,« je menil Alan mirno, toda prekinila ga je.

»Povejte mi vendar, zakaj? Zakaj ne marate Mauricea?«

Zdaj, ko ga je vprašala tako naravnost, ga je to zmedlo.

»Saj ne vem nič o njem,« je priznal odkrito. »Vem le, da ga Scotland Yard nima rad.«

Veselo se je zasmejala. »Ker je tako spreten, da rešuje uboge, nesrečne zločince pred ječo! To je poklicna nevoščljivost! O, Alan, tega bi si pa nikoli ne mislila o vas,« mu je ponagajala.

Uvidel je, da ne bi nič koristilo, če bi ponovil svarilo. Nekaj ga je pomirjalo: če bo služila pri Meistru, bo stanovala v njegovem okraju. In to ji je povedal.

»To bo po Lenley — Courtu precej hudot! Zresnila se je pri misli na bodočnost. »To bo pomenilo, da se eno ali dve leti ne bom udeleževala nobenih družabnih prireditev in plesov — Alan, umrla bom kot stara devica!«

»Tega pa ne verjamem,« je odvrnil smehljaje, »česarvno moram priznati, da je v Deptfordu zelo malo za žentev sposobnih mož.« In oba sta se zasmejala.

5.

Maurice Meister je stal za grmovjem in ju opazoval. Sam sebi se je čudil, da ni doslej nikoli opazil lepote Mary Lenleyeve. Moral si je priznati, da ga je šele očitno občudovanje policijskega uradnika pripravilo do tega, da se je začel zanimati za deklico, ki ji je obljubil.

»Da, slišal sem,« je odvrnil Alan in pogledal advokatu v oči. »Dejal sem gospodični Lenleyevi — govoril je preudarno, vsaka beseda je bila važna — »da bo stanovala v mojem okraju... tako rekoč pod mojim očetovskim varstvom.«

Svarilo in grožnja sta zvenela iz teh besed. Meister je bil preveč pozoren, da bi preslišal eno ali drugo. Alan Wembury se je postavil deklici za varuha. V drugih okoliščinah bi se mu zdelo smešno. Celo še pred eno uro bi menil, da se Wembury šali. Zdaj pa... Pogledal je Mary in kri mu je divje plala po žilah.

Alan je opazil prikrito roganje, ki je zvenelo nekoliko hripavo, da je rahlo zakašljaj. »Zelo zanimivo! Ali je to ena tistih dolžnosti, ki jih predpisujejo policijske odredbe?«

Alan je opazil prikrito roganje, ki je zvenelo iz njegovega glasu.

»Dolžnosti policijskega uradnika so zapisane precej natančno v napisu na našem Old Baileyu, starem, častitljivem sodnijskem poslopu,« je odvrnil Alan mirno.

»In kaj pravi tisti napis? Nisem se še potrudil, da bi ga prebral,« je smehljaje vprašal Meister.

»Varujte otroke revežev in kaznujte tiste, ki slabo delajo,« je odvrnil Alan resno.

»Plemenita beseda,« je soglašal Meister in dostavil: »To bo pa najbrž zame,« in odhitel nasproti poštnemu slu, ki je prihajal s konca vrta.

»Ali je Maurice hud na vas?« je vprašala Mary.

Alan se je zasmejal. »Prej ali slej postane vsakdo hud name. Bojim se, da moje občevanje z ljudmi ni ravno vpljudno.«

Udarila ga je po roki. »Alan,« je dejala pol resno pol v šali, »mislim, da jaz ne bom nikoli huda na vas. Zame ste najbolj prikupen mož, kar sem jih kdaj poznala.«

drzen, neustrašen. Alanove misli so hitele v Scotland Yard in v pisarno komisarja. Gwenda Milton — je bila mrtva, utopljena, samomorilka. Ali je imel pri vzrokih obupa, ki je pogljal mlado življenje v smrt, Meister svoje prste vmes? Če je bilo tako, potem, Maurice Meister, gorje ti!

6

Čarovnik je bil v Londonu. Kadarkoli se je Alan Wembury med svojo vožnjo v London tega domislil, ga je streslo.

Tak drget spreleti lovca, kadar se zave, da bo v naslednjem trenutku zagledal pred seboj tigra-ljudožrca.

Čarovnik je dobil svoje ime iz ljudskih ust. Svojo preobleko je spreminjal tako pogosto, da policija nikoli ni mogla objaviti opisa njegove osebnosti. Bil je mojster v maskiranju in brezsrčen sovražnik, ki je brez milosti ubil človeka, če se je drznil prekrizati njegova pota.

Sam zase Alan Wembury ni čutil niti strahu niti sovraštva do moža, ki ga je imel zasledovati, temveč samo mrzlo brezčutno ugotovitev svoje nevarne naloge. Eno je bilo gotovo: Čarovnik se bo zatekel tja, kjer se mu bo odprlo na stotine vrat in ga bo sprejelo na stotine zatočišč.

V Deptford...? Alan Wembury je globoko vzdihnil. Mary Lenley je tudi hotela v Deptford — v Meistrovo hišo in Čarovnik se je brez vsakega dvoma vračal v London samo iz enega vzroka: da bi uničil Meistro. Nevarnost za Meistro pa bi bila obenem tudi nevarnost za Mary. To spoznanje je nekoliko zatemnilo od sonca obsijano spomladansko nebo in zdelo se mu je, da je mrko pročelje Scotland Yarda še bolj temno.

Četudi bi se vsi zločinci sveta svobodno kretali izven zapahov, bi se Scotland Yard ne dal vreči s tira. Alan Wembury je stopil v sobo polkovnika Walforda in našel komisarja, poglobljenega v akte neke manjše tatvine.

RADIJSKI SPORED

VELJA OD 17. DO 23. OKTOBRA

Poročila poslušajte vsak dan ob 5.15, 6., 7., 8., 10., 12., 13., 15., 17., 22., 23. in 24. uri ter radijski dnevnik ob 19.30. Ob nedeljah pa ob 6.05, 7., 9., 12., 13., 15., 17., 22., 23. in 24. uri ter radijski dnevnik ob 19.30.

SOBOTA — 17. oktobra

8.05 Poje kvintet »Kranjčani« — 8.25 Melodije za razvedrilo — 8.55 Radijska šola za nižjo stopnjo — 9.25 »Vesele note« — 9.45 Majhni zabavni ansambli — 10.15 Glasbeni sejem — 11.00 Pozor, nimaš prednosti — 12.04 Kmetijski nasveti — 12.15 Opoldanski domači pele-mele — 13.30 Priporočajo vam — 14.05 Prizori iz domačih oper — 14.35 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo 15.30 Pevski zbor KUD Triglav iz Dupelja — 16.00 Vsak dan za vas — 17.05 Gremo v kino — 17.35 Pesmi in plesi jugoslovanskih narodov — 18.00 Aktualnosti doma in v svetu — 18.15 Izložbeno okno — 18.45 S knjižnega trga — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 Mladi za miade — 21.00 Zaplešite z nami — 22.10 Oddaja za naše izseljence — 23.05 Za prijeten konec tedna.

NEDELJA — 18. oktobra

6.00 Dobro jutro — 6.30 Napotki za turiste — 7.40 Pogovor s poslušalci — 8.00 Mladinska radijska igra — 8.45 Iz mladinske glasbe — 9.05 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — I. — 10.00 Še pomnite, tovariši — 10.30 Pesmi borbe in dela — 10.40 Dopoldanski koncert lahke glasbe — 11.40 Nedeljska reportaža — 12.05 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — II. — 13.30 Za našo vas — 13.50 Pred domačo hišo — 14.00 Nedeljski operni koncert — 15.05 Danes popoldne — 16.00 Humoreska tega tedna — 18.30 Spored komorne glasbe — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 V nedeljo zvečer — 21.30 Iz slovenske simfonične glasbe — 22.10 Plesna glasba — 23.05 Nočni komorni koncert.

PONEDELJEK — 19. okt.

8.05 Jutranja glasbena srečanja — 8.55 Za mlade radovedneže — 9.10 Zaplešimo in zapojmo — 9.25 Iz narodne zakladnice — 9.45 Pihalna godba vam igra koračnice — 10.15 Pisan orkestralni intermezzo — 10.35 Naš podlistek — 10.55 Glasbena medigra — 11.00 Pozor, nimaš prednosti — 12.05 Kmetijski nasveti — 12.15 Petnajst minut s Kmečko godbo — 12.30 Razni solisti vam igrajo in pojo — 13.30 Priporočajo vam — 14.05 Drobni prizori in opere — 14.35 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — 15.30 Godala v počasnem ritmu — 16.00 Vsak dan za vas — 17.05 Glasbena križanka — 18.00 Aktualnosti doma in v svetu — 18.15 Zvočni razgledi — 18.45 Narava in človek — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 Pojo vam

slovenski pevci zabavne glasbe — 20.20 Simfonični koncert Češke filharmonije — 22.10 Nočni akordi — 23.05 Jazz orkestri vam igrajo.

TOREK — 20. oktobra

8.05 Igrajo vam Zadovoljni Kranjci — 8.25 Jutranja glasbena srečanja — 8.55 Radijska šola za srednjo stopnjo — 9.25 Operni dueti in ansambli — 9.45 Zvočne miniature — 10.15 Glasbeni sejem — 11.00 Pozor, nimaš prednosti — 12.05 Radijska kmečka univerza — 12.15 Vokalni kvintet Anton Neffat iz Maribora — 12.30 Iz koncertov in simfonij — 13.30 Priporočajo vam — 14.05 Radijska šola za srednjo stopnjo — 14.35 Pet minut za novo pesmico — 15.30 V torek na svidenje — 16.00 Vsak dan za vas — 17.05 Koncert po željah poslušalcev — 18.00 Aktualnosti doma in v svetu — 18.15 Predstavljamo vam jugoslovanske ansamble zabavne glasbe — 18.45 Na mednarodnih križpotjih — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 Novi posnetki o čembalistki Oliveri Djurdjević — 20.20 Radijska igra — 21.06 Lahka glasba — 22.10 Plesna glasba — 23.05 Nočni simfonični koncert.

SREDA — 21. oktobra

8.05 Glasbena matineja — 8.55 Pisan svet pravljic in zgodb — 9.10 Poje zbor JLA iz Beograda — 9.25 Nekaj domačih v instrumentalni izvedbi — 9.45 Instrumentalne melodije in plesi — 10.15 Zabavni zvoki — 10.45 Človek in zdravje — 10.55 Glasbena medigra — 11.00 Pozor, nimaš prednosti — 12.05 Kmetijski nasveti — 12.15 Pred domačo hišo — 12.30 Znamenite baritonske arije in monologi — 13.30 Priporočajo vam — 14.05 Radijska šola za srednjo stopnjo — 14.35 Kaj in kako pojo mladi pevci — 15.30 Iz inozemske folklore — 16.00 Vsak dan za vas — 17.05 Shakespeare in glasba — 18.00 Aktualnosti doma in v svetu — 18.15 Iz fonoteke radia Koper — 18.45 Naš razgovor — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 Zborovske skladbe — 20.20 Melodije jugoslovanskih skladateljev — 20.40 Dalibor — opera — 22.10 Nočni akordi — 23.05 Jazz s plošč.

ČETRTEK — 22. oktobra

8.05 Vokalna in instrumentalna glasba vzhodnih dežel — 8.55 Radijska šola za višjo stopnjo — 9.25 Pika nogavička — 9.45 Dopoldanski domači pele-mele — 10.15 Glasbeni sejem — 11.00 Pozor, nimaš prednosti — 12.05

Kmetijski nasveti — 12.15 Na kmečki peči — 12.30 Jesenski ognji — 13.30 Priporočajo vam — 14.05 Naši pevci v popularnih operah — 14.35 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — 15.30 Pihalna godba Zagrebske vojne oblasti — 15.40 Literarni sprehod — 16.00 Vsak dan za vas — 17.05 Turistična oddaja — 18.00 Aktualnosti doma in v svetu — 18.15 Odskočna deska — 18.45 Jezikovni pogovori — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 Četrtek večer domačih pesmi in naprevov — 21.00 Večer umetniške besede — 21.40 Glasbeni nokturmo — 22.10 Glasbena medigra — 23.05 Predstavniki sodobne glasbe.

PETEK — 23. oktobra

8.05 Odmevi iz naših krajev — 8.35 Za vsakogar nekaj — 8.55 Pionirski tednik — 9.25 Pihalna godba Valter Schacht in Die Hallertauer — 9.35 Pet minut za novo pesmico — 10.15 Komorni zbor RTV Ljubljana — 10.35 Novo na knjižni polici — 10.55 Glasbena medigra — 11.00 Pozor, nimaš prednosti — 12.05 Kmetijski nasveti — 12.15 Domače in narodne — 12.30 Za ljubitelje operne glasbe — 13.30 Priporočajo vam — 14.05 Radijska šola za nižjo stopnjo — 14.35 Variacije na pihalne instrumente — 15.25 Napotki za turiste — 15.30 Trije jezdeci — 15.45 Novo v znanosti — 16.00 Vsak dan za vas — 17.05 Petkov simfonični koncert — 18.00 Aktualnosti doma in v svetu — 18.15 Revija naših pevcev zabavne glasbe — 18.45 Kulturna kronika — 19.05 Glasbene razglednice — 20.00 Arena za virtuozne — 20.30 Tedenki znanstveni pregled — 20.40 Kako aranžiramo — 21.15 Oddaja o morju in pomorščakih — 22.10 Za ljubitelje jazz — 23.05 Literarni nokturmo — 23.15 Med baročnimi koncerti.

K I N O

Kranj »CENTER«

17. oktobra franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI I. DEL ob 15. in 19. uri, franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI II. DEL ob 17. in 21. uri, premiera amer. barv. CS filma VOHUN NA POVELJE ob 23. uri
18. oktobra franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI II. DEL ob 10., 17., 21. uri, franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI I. DEL ob 15. in 19. uri
19. oktobra franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI II. DEL ob 16., 18. in 20. uri
20. oktobra franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI II. DEL ob 16., 18. in 20. uri
21. oktobra amer. barv. CS VOHUN NA POVELJE ob 17. in 19.30
22. oktobra amer. barv. CS VOHUN NA POVELJE ob 17. in 19.30

Kranj »STORŽIČ«

17. oktobra sov. film ZORANA LEDINA II. DEL ob 16. uri, franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI I. DEL ob 18. uri, franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI II. DEL ob 20. uri, premiera amer. barv. CS filma VOHUN NA POVELJE ob 22. uri
18. oktobra sov. barv. risanke V NEKEM KRALJESTVU ob 10. uri, franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI I. DEL ob 14. in 18. uri, franc. barv. CS film TRIJE MUSKETIRJI II. DEL ob 16. in 20. uri
21. oktobra amer. barv. CS film CEZ PLANINE DIVJEGA ZAPADA ob 16., 18. in 20. uri
22. oktobra franc. barv. CS film LJUBIMCA IZ TERUELA ob 16., 18. in 20. uri

Stražišče »SVOBODA«

17. oktobra sov. film ZORANA LEDINA I. DEL ob 20. uri
18. oktobra amer. barv. CS film VOHUN NA POVELJE ob 15. in 19.30, nemški film IN TO SE IMENUJE ŽIVLJENJE ob 17.30
20. oktobra sov. film ZORANA LEDINA II. del ob 19. uri
22. oktobra sov. film ZORANA LEDINA III. DEL ob 19. uri

Cerkije »KRVAVEC«

18. oktobra amer. barv. CS film RAZKOSJE V TRAVI ob 16. in 19. uri

Kropa

18. oktobra amer. barv. CS film STIRJE APOKALIPTICNI JEZDECI ob 16. in 19.30

Naklo

18. oktobra amer. barv. CS film VRNITEV V MESTECE PEYTON ob 16. in 19. uri

Jesenice »RADIO«

17. do 18. oktobra amer. barv. CS film SEDEM VELICASTVENIH
19. oktobra nemški barv. film MAZURKA LJUBEZNI
20. do 21. oktobra mehiški barv. film NEVIHTA NAD MEHIKO

Jesenice »PLAVŽ«

17. in 18. oktobra mehiški barv. film NEVIHTA NAD MEHIKO
19. do 20. oktobra amer. barv. CS film SEDEM VELICASTVENIH
22. do 23. oktobra angleški film NEPOZABNA NOČ (Titanic)

Žirovnica

17. oktobra špan.-argentinski film CRNA KRONIKA
18. oktobra franc.-italijanski barv. CS film CARTOUCHE
21. oktobra amer. barv. CS film SEDEM VELICASTVENIH

Koroška Bela

17. oktobra angleški film NEPOZABNA NOČ (Titanic)
18. oktobra jug. nem. barv. CS film VINETOU
19. oktobra mehiški barv. film NEVIHTA NAD MEHIKO

Kranjska gora

17. oktobra jug. nem. film VINETOU
18. oktobra angleški film NEPOZABNA NOČ (Titanic)
22. oktobra mehiški barv. film NEVIHTA NAD MEHIKO

Podnart

17. oktobra češki film TARZANOVA SMRT ob 19. uri
18. oktobra angl. barv. film ZALIV TIHOTAPCEV ob 17. in 19. uri
22. oktobra sovjetski film BITKA NA VOLGI ob 19. uri

Ljubno

17. oktobra nemški barv. film MOMPTI ob 19. uri
18. oktobra amer. barv. film CRNI NAREDNIK ob 18. uri

Dupljica

17. oktobra špan. barv. CS film KRVAVI KAPETAN ob 19. uri
18. oktobra špan. barv. CS film KRVAVI KAPETAN ob 15. in 17. uri

18. oktobra bolgarski film V NOCI 13 ob 10. uri dopoldne

20. oktobra amer. film ČLOVEK, KI JE UBIL LIBERTI VALANCEA ob 19. uri

21. oktobra amer. film ČLOVEK, KI JE UBIL LIBERTI VALANCEA ob 17. uri

Radovljica

17. oktobra ital. barv. CS film TROJANSKA VOJNA ob 20. uri

17. oktobra angl. barv. film ZALIV TIHOTAPCEV ob 18. uri

18. oktobra ital. barv. CS film TROJANSKA VOJNA ob 16. in 20. uri

18. oktobra češki film TARZANOVA SMRT ob 18. uri

18. oktobra angl. barv. film ZALIV TIHOTAPCEV ob 10. uri dopoldne

19. oktobra amer. film SEJKOV SIN ob 20. uri

20. oktobra amer. film SEJKOV SIN ob 18. in 20. uri

21. oktobra sov. film BITKA NA VOLGI ob 18. in 20. uri

Prešernovo

gledališče v Kranju

NEDELJA, 18. oktobra

Ob 10. uri URA PRAVLJIC, prva uprizoritev; ob 17. uri Anny Tichy: KAKOR V RAJU — gostovanje v Predvoru

